

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro klasickou archeologii

Bakalářská práce

Hana Šofková

Stavební program Juby II.

The building program of Juba II.

Praha 2016

Vedoucí práce: Mgr. Jan Kysela Ph.D

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Janu Kyselovi PhD. za cenné rady a připomínky při jejím psaní, jakož i ostatním vyučujícím působícím na ÚKAR, kteří mne inspirovali. Děkuji zároveň své rodině a přátelům za podporu po dobu mého studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 12. května 2016

.....
Hana Šofková

Klíčová slova:

Mauretanie; Juba II; architektura; urbanistika; doba římská.

Keywords:

Mauretania; Juba II; architecture; urbanism; roman period.

Abstrakt:

Práce se zabývá problematikou „stavebního programu“ mauretánského panovníka Juby II. Cílem je postihnout hlavní charakteristické rysy Jubovy stavební činnosti a zasadit je do kulturního a politického kontextu soudobého Středomoří. V úvodu je vymezena práce z hlediska historického, kulturního a teritoriálního, následně se věnuje jednotlivým urbanistickým či stavebním počínům Juby II. Tyto jevy jsou pak sledovány ve srovnání jednak vzájemně a jednak s činností dalších soudobých osobností, zejména Augusta a Heroda Velikého.

Abstract:

This thesis deals with the issue of building program of the Mauretanian ruler Juba II. Its aim is to capture the main features of Juba's building activity and put them in the cultural and political context of the contemporary Mediterranean. At the beginning, the thesis is defined in historical, cultural and territorial terms. Then the work describes Juba's urban and building achievements. These phenomena are observed in comparison with each other and with other contemporary urban programs of personalities like Augustus and Herod the Great.

OBSAH

1.	ÚVOD.....	7
1.1.	POSTUP A CÍLE PRÁCE	7
1.2.	STAV BĚDÁNÍ	8
2.	RÁMEC PRÁCE	10
2.1.	HISTORICKÝ RÁMEC	10
2.1.1.	<i>Numidie</i>	10
2.1.2.	<i>Juba II.</i>	12
2.1.3.	<i>Pojubovská Mauretanie</i>	16
2.2.	GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ.....	17
3.	STAVEBNÍ PROGRAM.....	19
3.1.	MĚSTA.....	19
3.1.1.	<i>Caesarea Mauretaniae</i>	19
3.1.2.	<i>Volubilis</i>	29
3.1.3.	<i>Lixus</i>	30
3.1.4.	<i>Ostatní</i>	31
3.2.	SAMOSTATNÉ STAVBY	32
3.2.1.	<i>Akvadukt z Menaceru</i>	33
3.2.2.	<i>Královské mauzoleum v Tipaze</i>	33
4.	SYNTÉZA STAVEBNÍHO PROGRAMU JUBY II.	38
5.	ZÁVĚR.....	41
	ANTICKÉ PRAMENY	43
	POUŽITÁ LITERATURA.....	44
	SEZNAM PŘÍLOH	48
	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	50

1. Úvod

Augustovskému období předcházela dlouhá léta vleklých občanských válek, jejichž dějištěm nebyla pouze vlastní Itálie nýbrž i etnik, jež byla zprvu na Římu jen pramálo závislá. Mezi nimi byly i kmeny Numidů a Maurů, které ovládaly Západní část severní Afriky. Ty se přiklonily na stranu Pompejových spojenců proti Caesarovi. Následně po Caesarově vítězství ztratily svou samostatnost a numidská říše byla patrně včleněna pod římskou správu. V rámci Augustova uspořádání světa po Caesarově smrti zde bylo vytvořeno nové vazalské království s názvem Mauretania, zahrnující jak původní berberské království Mauretánii na západní straně pohoří Atlas, tak i sousední Numidii po hranice s provincií Africa Proconsularis. Na mauretánský trůn usedl z Augustovy vůle Juba II. jediný přeživší potomek numidského krále Juby I.

1.1. Postup a cíle práce

Ačkoliv se otázka stavebního programu mauretánského krále Juby II. může zdát v celku banální, spíše opak je pravdou. Nemožnost opřít se o dobová svědectví v podobě literárních pramenů vyžaduje oporu pouze v materiální rovině. Hlavním cílem této práce je tedy vykreslit možnou podobu tohoto stavebního programu na základě architektonických pozůstatků, které byly z rozličných důvodů identifikovány jako součást tohoto programu.

V druhé kapitole bude práce zasazena rámcově do kontextu geografického a kulturně historického. Geografická část vystihuje základní rysy místní krajiny, které neodmyslitelně ovlivňovaly chod a případnou prosperitu mauretánského království. Dále je uvedeno několik významných oblastních center pro lepší orientaci v poloze zmiňovaných lokalit. Následuje nástin historického pozadí, který je v tomto případě velmi důležitý pro další pochopení smyslu a pohnutek, s jakými byl stavební program realizován. Historická část se dále dělí na tři fáze. První se zabývá stručnými dějinami místních kmenových svazů či království a částečně i jejich vztahu s punskými městy na pobřeží. Další část obsahuje stručný životopis krále Juby II., který umožní pohlédnout na jeho osobnost z několika úhlů jako nositele řecké vzdělanosti či jako vladaře vazalského království. Ve stručnosti zde bude uvedena charakteristika vnitřní i zahraniční politiky Mauretánie, mimo jiné i její vztah k Římu a případná závislost na něm v době panování Juby II. Poslední částí této kapitoly je stručný popis událostí post-jubovské Mauretánie, předcházejících římské anexi.

V ústřední kapitole je podáván stručný přehled jednotlivých staveb či jejich souborů spojených s vládou mauretánského krále Juby II. Je zde snaha izolovat shodné prvky, které

lze určitou měrou považovat za signifikantní znaky tohoto programu. Mezi těmito prvky se nachází příklady vnější dekorace objektů. Kromě dekorace zde budou uvedeny i shodné či nápadně podobné stavitelské techniky použité v jádru staveb, například zdivo ve vnitřních strukturách objektů, druh stavebního kamene, případně způsob jeho opracování aj.

Na základě tohoto rozboru následuje syntéza poznatků a zhodnocení stavebního programu jako celku. Neméně důležité je porovnání jeho případných paralel se stavitelskou činností v kontextu soudobého Středomoří – na území římského impéria i mimo něj. Závěrečná kapitola obsahuje shrnutí tématu a výsledků této práce.

1.2. Stav bádání

Bohužel se zde nemůžeme obrátit na písemné prameny a dobová svědectví antických autorů. Neexistuje soupis ani popis staveb, které byly součástí Jubova stavebního programu. Značná část zachovaných struktur byla podrobena bádání již v předminulém století či ještě dříve. Nové poznatky ohledně již prozkoumaných objektů nelze často opatřit z prostého důvodu, že struktury musely již v minulosti ustoupit nové zástavbě a již neexistují. Ačkoliv byly výsledky tehdejších výzkumů skutečně publikovány, přístup k těmto výkopovým pracím je velice omezený a literatura mnou využitá tak nezřídka nepodává kompletní vysvětlení, nýbrž pouze odkazuje na konkrétní výkopové publikace, jež má k dispozici jen minimum knihoven. Další problém představuje fakt, že tyto starší výzkumy se zabývaly většinou pouze architekturou, jež se vyznačovala výrazným dekorem. Zajímalo je vše na pohled esteticky výrazné - například mozaiky, sochy, hlavice sloupů. Avšak keramice či dalšímu materiálu, který by mohl posloužit jako vhodný k dataci, byla věnována pramalá pozornost. Tudíž z těchto, dodnes bohužel nezachovaných staveb, často nejsou k dispozici nálezy, které by mohly být podrobeny dalšímu zkoumání. Jejich evidence a určení by mohly posloužit k upřesnění datace, účelu či odhalení starších struktur.

Pokud jde o problematiku samotného stavebního programu, patrně neexistuje novodobá publikace, jež by si kladla za cíl vytvořit přehled všech staveb a objektů, jež by mohly být součástí programu. V několika publikacích můžeme nalézt jakýsi pokus. Jedná se však vesměs o publikace, které se zabývají spíše dějinami a postavením Mauretánie. Největší přínos přineslo několik děl Ph. Leveau. Avšak kromě několika menších článků se autor omezuje pouze na Caesareu a její okolí. Jeho záběr je tedy spíše lokální.

Uvedená a použitá literatura sahá místy do 19. století. V těchto případech jsou užity zejména pro popis staveb, které se v této době nacházely v lepším stavu dochování. V případě, že jde o pozůstatky dnes již nezachovaných staveb, jedná se často o jediný

dokument o nich vypovídající. Zejména u novější literatury se setkáváme často v textu s údajem o dataci, který je pouze ocitován, ale neobsahuje kompletní informaci, na základě čeho byla datace takto stanovena. Citovanou výkopovou publikaci nebylo možné dodatečně dohledat s ohledem na omezenou dostupnost výtisků.

Mezi staršími publikacemi jsou samozřejmostí práce S. Gsella publikované zejména po roce 1900. Jeho rozsáhlé dílo patří mezi základní literaturu k problematice nejen alžírské archeologie. I přes svou letitost je stále hojně citovaným zdrojem informací, a dá se říci, že základní příručkou. Množství hodnotných publikací přinesla druhá polovina 20. století, kdy bylo vydáno několik přehledových publikací, které se však nespécializují na konkrétní období a často ani na konkrétní lokalitu – mezi těmito například autor Andé Jodin. Zásadní význam v této problematice má již zmiňovaný Philippe Leveau, jehož práce se specializuje zejména na hlavní sídlo Mauretánie Caesareu a přilehlé okolí jak z pohledu samotné městské zástavby, tak také venkovského zázemí a oblastí majících vliv na chod ve městě samotném. Mezi publikacemi z posledních let vyniká práce z roku 2002, jejímž autorem je Michèle Coltelloni-Trannoy. Avšak práce klade důraz zejména na historické pozadí a charakteristiku Mauretánie jako státního útvaru, nikoliv na architekturu a archeologický materiál jako takový.

Tato práce se snaží dodržovat české názvosloví i jména lokalit. S ohledem na převahu francouzské literatury bylo nutné místy využít francouzské názvy lokalit, jejichž český ekvivalent se nepodařilo dohledat.

2. Rámec práce

Jak již bylo předestřeno v úvodu, dříve než přikročíme k samotným stavbám a stavebnímu programu jako takovému, je nutné definovat rámce a jejich charakter. Hlavním účelem je definice zkoumaného z geografického a kulturně-historického hlediska.

2.1. Historický rámec

Tato část se věnuje ve stručnosti historickému pozadí, které mělo vliv na osobnost Juby II. a jeho stavební program. Nejprve je nutné uvést základní rysy i historické události týkající se této oblasti, jež nám mohou přiblížit toto prostředí před existencí Jubovy Mauretánie. Z tohoto důvodu kapitola ve své první části pojednává všeobecně o Numidech, jejich uspořádání, teritoriálním členění a dějinách, až k bodu těsně před vytvořením klientského království Mauretánie Augustem. Poté navazuje shrnutí zásadních událostí králova života. Poslední podkapitola se věnuje pojubovské Mauretánii.

2.1.1. Numidie

Informace o Numidanech získáváme prostřednictvím římských autorů, což nám bohužel dává pouze jednostranný a dá se předpokládat až místy zkreslený pohled na jejich dějiny a některé poměrně zásadní události. Jednalo se převážně o kočovné kmeny uskupené v menších společenstvích. Tyto se během 3. století př. n. l. sjednotily ve dva silné kmeny Massylů a Masseasylů. Centrem Massylů se stalo město Cirta ve východní části Numidie, zatímco západní část v okolí Sigy ovládali Masaeisylové¹. Mezi nimi vládly neustálé konflikty, v nichž se objevují vládci Syfax a Gaia, kterého brzy nahradil jeho syn Massinissa.

Během druhé punské války začali Římané i Kartaginci usilovat o jejich podporu. Masaeisylové, v čele se Syfakem, se přiklonili na stranu Říma, zatímco jejich znepřátelení sousedé na stranu Kartága². Syfakova vojenská podpora Říma však neměla dlouhého trvání. Po úmrtí Gaiy se jeho syn Masinissa obrátil na stranu Říma a po jeho boku se roku 202 př. n. l. zúčastnil rozhodující bitvy u Zamy³. Za jeho zásluhy mu Řím garantoval rozšíření území až do oblasti Tripolitány, dříve ovládané Kartágem. Masinissovi se tak podařilo ovládnout celé území Numidie až k území dnešní Libye. Za dobu své vlády, která trvala od roku 202 až do roku 148 př. n. l. prodělala Numidie mnoho změn a snažila se začlenit do mezinárodního obchodu s nejrůznějšími artikly. Nejvíce však těžila z vývozu obilí a citrusového dřeva. Nejen

¹ Alföldi 1979, 46.

² Alföldi 1979, 46 – 47.

³ Alföldi 1979, 50.

díky obchodu dochází k přejímání různých kulturních vjemů proudících zejména z východních helénistických měst, které můžeme částečně pozorovat v architektuře u tzv. věžovitých hrobek. Ani tato prosperita vycházející z jeho vlastní říše však Masinissovi nestačila a snažil se nadále nelegálně zabírat území sousedního Kartága. I přes veškeré námitky a upozornění na Masinissu, kterých se římskému senátu ze strany Kartága dostalo, vždy senát jen pohrozil a doporučil dodržování smlouvy. Avšak nakonec toho bylo již pro Kartágo příliš a rozpoutalo válku proti již postaršímu Masinissovi, která nakonec přerostla ve třetí a zároveň poslední punskou válku. Ta nakonec znamenala definitivní zkázu Kartága⁴. Po smrti Masinissy se Scipio Africanus rozhodl nadále neriskovat a jeho tři dědice jmenoval do významných postů, jako správce královského města Cirty, vojenského velitele a nejvyššího soudce⁵. Netrvalo dlouho a ze tří bratrů byl stále živ pouze nejstarší Masinissův syn Micipsa, který se snažil pokračovat ve šlépějích svého otce. Numidie se těšila stále větší prosperitě. Předpokládá se, že určitou roli v tomto rozvoji hraje i usazení umělců a obchodníků dříve obývajících Kartágo a jím ovládané přístavy. Zde přichází na scénu Jughurta jako synovec krále Micipsy a velitel numidských vojsk na straně Říma. Jako velitel se velmi dobře osvědčil a tak Micipsa Jughurtu adoptoval.

Roku 118 př. n. l. Micipsa umírá a v Numidii začíná období pozvolného úpadku. Jughurta, který si díky svým úspěchům v tažení po boku Říma získal naprostou důvěru a podporu senátu, se snažil postupně ovládnout toto území. Sallustius nám bohatě líčí postupy jednání mezi Jughurtou a jeho sourozenci Heimpsalem a Adherbalem. Ta ovšem selhala a Jughurta nechal Hiempsala zavraždit (Sallustius, Bell. Iug. 95.). Adherbal se rozhodl požádat o pomoc římský senát, který posléze rozhodl rozdělit říši na dvě poloviny. Adherbal však nebyl spokojen se svou východní částí, která se bohatstvím a prosperitou nemohla rovnat západní. Brzy došlo k dalším konfliktům, které skončily obklíčením Adherbala v jeho královském městě – Cirtě. Řím zastoupený uplacenými úředníky a senátory nebyl schopen včas zasáhnout a zabránit Adherbalově smrti (Sallustius, Bell. Iug. 111.). Za toto své chování se již musel Jughurta v Římě zodpovídat, ale utekl včas z města, než mohl být souzen. Následovaly vleklé boje s Římem, ve kterých nakonec rozhodlo spojení Říma s mauretánským králem Bocchem (Sallustius, Bell. Iug. 196.)⁶. Konečně byl Jughurta poražen, veden v triumfálním průvodu Římem a nakonec umístěn do vězení, kde posléze zemřel. Bocchus obdržel část

⁴ Alföldi 1979, 54.

⁵ Alföldi 1979, 57.

⁶ Alföldi 1979, 60 – 62.

numidské říše a její zbytek dále spravoval Gauda poslední z legitimních nástupců numidské královské dynastie.

O dalších událostech se dozvídáme až ze zpráv o tzv. válce africké, kde je líčen konflikt mezi pompejovci a Iuliem Caesarem, na jejichž straně stál Juba I. Během pobytu v Římě obdržel Juba I. ze strany senátu titul rex, jenž se posléze objevuje i na jeho mincovních ražbách. Na počátku bojů s pompejovci Caesar podcenil numidského nepřítele a jím poslané jednotky byly poraženy. Později se osobně zúčastnil bojů, které ukončil vítězstvím nad pompejovci roku 46 př. n. l. v bitvě u Thapsu⁷. Numidský král Juba I. spáchal sebevraždu. Po těchto událostech se Numidie stala součástí římského impéria.

2.1.2. *Juba II.*

Přesný rok narození Juby II. není znám, avšak zpravidla se uvádí údaj 48 př. n. l. Poté co, Juba I. spáchal sebevraždu, byl jeho syn Juba II. zajat a veden v okovech Caesarovým triumfálním průvodem v Římě. O tomto se zmiňuje Plútarchos ve svém díle popisujícím životopis Caesarův takto: „*Tehdy také byl veden v triumfu Juba, syn onoho krále, ještě velmi mladý. Toto zajetí bylo pro něj velmi požehnané, neboť se z barbara a Numid'ana stal jedním z nejučenějších řeckých spisovatelů.*“ (Plútarchos, *Bíoi Parállēloi* II., 55.). Caesar mu daroval svobodu a Juba tak přijal jméno Gaius Iulius Juba. Byl vychován v Caesarově domě a dostalo se mu nadstandardního vzdělání⁸. Na tento fakt poukazuje závěr předešlého citátu, který jej představuje jako význačného řeckého autora.

Z jeho mladých let se nám dochovala menší anekdota zachycená Suetoniem, kdy při soudním sporu jednoho z Caesarových klientů s králem Hiempsalem došlo k tomu, že Caesar „*vznešeného jinocha Masinthu hájil proti králi Hiempsalovi tak urputně, že synovi krále Juby při soudním přelíčení vjel do vousů.*“ (Suetonius, *De vita Caes.* I. 71.).

Dle Cassia Diona doprovázel ve své dospělosti Augusta na válečných výpravách. Zúčastnil se války proti Antoniovi a Kleopatře VII. a posléze i operací v Hispánii proti místním kmenům. Po ukončení bojů v Tarragoně obdržel titul rex⁹. Záhy po návratu do Říma se oženil s Kleopatrou Selené, dcerou Marka Antonia a Kleopatry VII., která byla po bitvě u Aktia přivezena do Říma v triumfálním průvodu. Ihned poté Augustus prohlásil Juba II. za vládce nového království Mauretánie a již v roce 25 př. n. l. započala přestavba sídelního města Iol na nové výstavní město, které bylo na znamení loajality vůči Augustovi

⁷ Alföldi 1979, 68.

⁸ Roller 2003, 60.

⁹ Roller 2003, 98.

přejmenováno na Caesareu. Během jeho vlády nedošlo k závažným vnitropolitickým vojenským konfliktům. Neustálé potlačování kmenů Gaetulů, kteří ohrožovali prosperující přímořská města, neznamenal tak vážné problémy, jako v sousední římské provincii tzv. Tacfarinova revolta¹⁰. Tacfarinas byl původně voják pocházející z jednoho z místních kmenů, který byl vycvičen v římské armádě. Rozpínavost Říma na úkor místních již byla pro místní neúnosná, a proto se Tacfarinas vzbouřil proti římské moci, využil svůj výcvik a znalost římské taktiky ve svůj prospěch. Z počátku šlo pouze o menší povstání, které díky Tacfarinově schopnostem přerostlo v hrozbu enormních rozměrů ve chvíli, kdy se mu podařilo sjednotit nepřátelské kmeny. Dle Tacita začal proti římským vojskům používat jejich vlastní taktiku, díky čemuž trvala revolta celých deset let. Teprve s pomocí mauretánských jednotek vedených tehdy již spoluvladařem Jubovým synem Ptolemaiem, situace se začala pomalu obracet. Ptolemaiovi muži údajně stíhali Tacfarina, který posléze přišel o svůj život a tak byla tato vleklá revolta roku 24 n. l. ukončena¹¹.

Kromě syna Ptolemaia měli Juba a Kleopatra ještě dceru Drussilu, která byla provdána za prokurátorem v Judey jménem Marcus Antonius Felix. Kleopatra zemřela přibližně roku 6 n. l. Ještě v pokročilém věku se Juba znovu oženil, a to s kappadockou princeznou Glaphyrou. Po roce ji však zapudil a poslal zpět do Kappadokie¹². Z tohoto svazku se nenarodil žádný potomek. Juba zemřel roku 23 n. l. ve věku asi 73-75 let.

Co se týká jeho literárních počinů, svá díla vytvářel již během pobytu v Římě a v tvorbě pokračoval i během své vlády. Bohužel kromě několika citací a odkazů - zejména u Plinia se žádné dílo nezachovalo. Mezi Jubova díla patřilo množství nejrůzněji zaměřených svazků. Z citací pozdějších autorů jsme schopni jmenovat některá z nich. Jsou jimi například Římské starožitnosti, Podobnosti, Libyka, O Asýrii, O malířství, Historie divadla, O Arábii, O Euphorbiu aj¹³. Ke starým poznatkům od Féniciánů, Ptolemaiovců a jiných, se snažil přidávat nové. Za tímto účelem vysílal expedice, které měly za úkol zmapovat konkrétní krajinu, rostliny i zvěř zde žijící. Plinius toto vše shrnuje ve svém vyprávění o Mauretanii a pohoří Atlas. Zde nás informuje o díle, jež pojednávalo o rostlinách, které zde rostly¹⁴. Zkoumal

¹⁰ Gsell 1952, 18; Roller 2003, 111.

¹¹ Roller 2003, 113.

¹² Gsell 1952, 13.

¹³ Roller 2004, 3 - 4.

¹⁴ Cravioto 2011, 162 – 164.

jejich účinky na lidské zdraví a později jejich rod pojmenoval „euphorbia“¹⁵ po svém osobním lékaři. (Plinius Natur. Hist., V, 1.)

Nelze s jistotou spojit konkrétní kultu se zachovalou architekturou. Svatyně a chrámy identifikované v Caesareii neobsahují soubor předmětů, který by odhalil božstvo zde uctívané. Výjimkou je snad malý západní chrám, v jehož blízkosti byla nalezena dedikace Venuši. Z literárních pramenů víme o existenci Isea, nikoliv však o jeho přesném umístění. Numismatické prameny svědčí o existenci Augustova chrámu, na jedné ražbě se představuje jako hexastylový, na jiné jako tetrastilos. Zde se otevírá další prostor pro dohady, zda se jednalo o jeden chrám, který byl přestaven, případně na minci vyobrazen ve dvou variantách, což se zdá nepravděpodobné. Také se může jednat o dvě naprosto rozdílné chrámové stavby. Problematice chrámových staveb se věnuji v samostatné podkapitole stavebního programu.

Zajímavostí je i nález stély nesoucí dedikaci galskému bohu Ésovi¹⁶, jehož kult se v Africe vyskytuje poměrně zřídka. Jedná se o stélu z bílého mramoru porušenou v horní, pravé i dolní části. V horní části se nachází fronton trojúhelníkovitého tvaru, který je jakoby podpírán dvěma sloupy s toskánskými hlavicemi. Fronton je dekorován rozetami, každá z nich je tvořena šesti lístky a body umístěnými mezi nimi. V jeho centrální části se nacházela bohatší verze rozety, kde jsou lístky umístěny do konkávního šestiúhelného tvaru ještě dále zdůrazněného oběžnou kružnicí¹⁷. Stéla byla nalezena na západní nekropoli, pravděpodobně se jednalo o žoldnéře v královských službách¹⁸.

O organizaci armády z doby Jubovy vlády nemáme žádné zprávy. Na základě epigrafických rozborů nápisů zejména z funerálních stél lze však předpokládat, že Juba alespoň částečně kopíroval systém zavedený Augustem. Máme například doloženou místní verzi jednotky osobní gardy „*corporis custodes*“, která je typická pro vlastní Řím v období julsko-claudijské dynastie. Kromě samotného Říma byly nápisy dokazující jejich přítomnost objeveny pouze v mauretánské Caesareii¹⁹. Badatelé se vždy domnívali, že se jednotky římské armády zdržovaly pouze na území provincie a nikoliv v Mauretanii samotné. Velkým překvapením tak byl nápis pravděpodobně odhalující další přejatou instituci – *cohors urbana*²⁰, která byla jinak přítomna pouze ve vlastní Itálii, v Lugdunu (dnešním Lyonu) a

¹⁵ Dle Plinia (Hist. Natur, 25, 7) byl Euphorbos bratrem Augustova osobního lékaře Antonia Musy.

¹⁶ AE 1985, 934: Peregrinus V< --- > | quod Esus fuit iuben < s --- >

¹⁷ Leveau 2014, 85.

¹⁸ Leveau 2014, 86.

¹⁹ CIL IX, 4455: Iacentus | corpore quos h(ic) s(itus) e(st) | natos fecerunt.

²⁰ AE 1976, 0741 Aebutius Rufus | miles chortis urbana | (centuria) Oletani | vixit anni(s) XXXI.

Kartágu. To co M. P. Spiedela přivedlo k teorii, že se jedná o samostatnou místní jednotku, je absence označení čísla kohorty. Dle věku vojáka - Rufa, o němž nápis hovoří, lze zároveň usuzovat, že byl stále v aktivní službě. Je zde možnost, že se jednalo pouze o chybu kameníka popřípadě zadavatele. M. P. Speidel však přišel s vysvětlením, podle nějž nebylo označení kohorty nutné, protože existovala pouze jedna náležející královskému městu²¹.

V obou případech byly nápisy datovány do období klientského království. Pokud by se našlo více exemplářů potvrzujících tyto skutečnosti, mohlo by se potvrdit přijímání Augustova systému, který by se současně mohl odrážet i v úřednickém aparátu či dalších oblastech.

Severní Afrika byla vždy bohatá na úrodnou půdu vhodnou pro zemědělství. Základním zdrojem příjmů byl samozřejmě obchod s obilím, jímž zásobovala sebe i samotný Řím. Ražby s vyobrazením *cornucopiae* nám představují Mauretánii jako zemi zemědělsky produktivní a zřejmě konkurenceschopnou mezi ostatními producenty v soudobém Středomoří²². Druhým nejvýnosnějším odvětvím byl rybolov, na který na mincích odkazuje trojzubec umístěný vedle *cornucopiae*. Z ryb se vyrábělo oblíbené *garum*. S rybolovem úzce souvisí i produkce purpurového barviva ze specifického druhu živočichů zvaného *purpurea haemastoma*. Nejvýznamnější lokality spojené s jeho výrobou leží na atlantském pobřeží v dnešním Maroku. Plinius hovoří o „Purpurových ostrovech“, kde bylo vyráběno kvalitní purpurové barvivo²³. Archeologické výzkumy v padesátých letech minulého století odhalily, že se patrně jedná o ostrov Mogador nedaleko dnešního města As-Sawíra²⁴ ležícího přibližně 350 km jihozápadně od Casablancy.

Oblast při východní hranici s Africou Proconsularis byla ideální k pěstování oliv. Vyváželo se odsud i víno. Dle Strabona byly hrozny vynikající, avšak víno ve formě nápoje se mu zdálo příliš trpké a nebylo nijak zvlášť oblíbené. Tiberius si odsud nechávat dopravovat specialitu – uzené vinné hrozny. Již tradičně kvetl obchod s citrusovým dřevem, které bylo pokládáno za vrchol extravagance²⁵. Nábytkem z něj zhotoveným si zdobili domy a paláce pouze příslušníci vládnoucích dynastií. Většina obchodu s Evropou proudila přes Tingis, dále do Hispánie. Mimo tohoto fungoval samozřejmě i námořní obchod z dalších pobřežních měst,

²¹ Spiedel 1979, 122.

²² Coltelloni - Trannoy 2002, 106; Roller 2003, 115.

²³ Roller 2003, 116.

²⁴ Coltelloni - Trannoy 2002, 98; Roller 2003, 117.

²⁵ Roller 2003, 117-118.

avšak důležitost této obchodní cesty jasně potvrzuje přítomnost i prosperita obchodních kolonií ležících v jižní Hispánii.

2.1.3. *Pojubovská Mauretanie*

Poté co byla s přispěním krále Ptolemaia zažehnána válka Tacfarinem, jíž ve stručnosti popisuje předešlá kapitola, pozval Tiberius Ptolemaia do Říma, kde mu byl slavnostně potvrzen titul *rex*, stejně jako jeho otci, a byl prohlášen za přítele Říma. Avšak ani tyto vřelé vztahy neměly mít dlouhého trvání. Sebevědomí mladého krále patrně stoupalo a římský stát se začal znepokojovat mírou ekonomické i teritoriální samostatnosti Mauretanie²⁶. Ačkoliv nebylo běžné, aby si vazalští králové razili vlastní zlaté mince, dochovalo se poměrně velké množství exemplářů, jejichž legenda odkazovala právě na krále Ptolemaia. Na příkladu množství nejen bronzových nálezů vysoké umělecké kvality²⁷, ale také několika zmínek u pozdějších autorů, lze předpokládat jednoznačnou prosperitu obchodu. Mauretanie také zachovávala velmi vřelé vztahy s řeckými městy. Již Pausánias se zmiňuje o Jubově přestavbě Ptolemaiova gymnasia v Athénách, kde mu byla později vztyčena socha. (Paus. 1.17.2.). To vše pouze posilovalo vliv Mauretánie, které se podle některých až příliš vydalo svou vlastní cestou, mimo kontrolu Říma. Roku 40 n. l. pozval císař Caligula krále Ptolemaia na formální návštěvu Říma. Král byl údajně oděn v purpurový plášť a vzbuzoval tak více obdivu a rozruchu než bylo pro Caligulu žádoucí, a tak jej nechal okamžitě uvěznit a popravit.²⁸ Ptolemaiův správce Aedemon dlící v Caesareii odmítal město vydat a tak byla Caesarea dobyta až císařem Claudiem roku 44 n. l. Království bylo rozděleno na dvě nezávislé provincie – na západní Mauretánii Tingitanu v západní části s administrativním centrem v Tingis a Mauretánii Caesariensis na straně východní, řízenou z dosavadního hlavního města Caesareie.

²⁶ Coltelloni - Trannoy 2002, 56.

²⁷ pozn.: Často zmiňováno „luxusní předměty“, publikace však neobsahují žádné bližší údaje o nich.

²⁸ Coltelloni-Trannoy 2002, 43.

2.2. Geografické vymezení

Mauretánské království (Obr. 1), v antických pramenech nazýváno též jako Marusia, zabíralo poměrně velkou část severoafrického pobřežního pásu a části vnitrozemí. Rozkládalo se částečně na území dnešního Maroka, Alžíru a také Tunisu.

Otázka přesné polohy hranic Mauretánie je předmětem dohadů. Je jisté, že území ovládané královstvím se táhlo od pobřeží Atlantského oceánu zahrnující tzv. Purpurové ostrovy z jihu, jež byly identifikovány u Mogadoru poblíž dnešní osady As-Sawíra až k Tingis na severu. Nejvýznamnějšími centry zde byla přístavní města Sala či Lixus, případně Volubilis ve vnitrozemí.

Dále se táhlo k východu přes již zmiňovaný Alžír až na území Tunisu. Zejména východní hranici Mauretánie se vedou spory. Jejich příčinou jsou rozdílné údaje z antických pramenů. Někteří autoři jako například Strabón a Cassius Dio²⁹, si dokonce navzájem protiřečí. Zatímco v jedné zmínce nás informují o tom, že součástí Mauretánie byla i Numidie, která je zde zmiňována jako „země jeho předků“, jinde uvádí, že Jubovo království území jeho předků nezahrnovalo. Na většině map sahá Mauretánie po hranice s Numidií, jež byla součástí provincie Africa Proconsularis. Avšak nejvíce problematickou již v antice se zdá jižní hranice, kterou nebylo možné absolutně stabilizovat vzhledem k neustálým výpadům ze strany kočovných Gaetulů³⁰, kteří obývali pohoří táhnoucí se podél pobřežní linie Středozemního moře.

Krajinný reliéf je, jak lze u území takovéto rozlohy předpokládat, velice různorodý. Dominují mu dva paralelní pásy horstev. Vysoký Atlas se na své západní straně vyvyšuje až do 4000 m. n. m., směrem k východu se postupně snižuje až k 1500 m. n. m. Na severní straně se nachází pobřežní pás Tell Atlasu obklopený úrodnými rovinami. Z jihu je Saharský Atlas prodloužen pohořím Aurès vyčnívajícím z rozlehlých pouští. Oblasti mezi oběma pohořími jsou velice úrodné a dodnes využívané zemědělci. V horských masivech pramení toky a nejdůležitější tepny spojující horské oblasti s pobřežími. Mezi nejvýznamnější z nich patří řeky: Mulúja na západě; Šelif, Súmman a El-Kebír ve střední části území; Šerf a Medžerda na východě.

²⁹ Dio 51.15.6.

³⁰ pozn.: Zřejmě se jedná o souhrnný název kmenů obývajících pouštní oblasti od západního břehu Nilu až k Atlantskému oceánu.

Kromě vlastního území na africkém kontinentu, víme, že se Juba pyšnil titulem duovir hned v několika bohatých hispánských městech, jakými byly například Tarragona, Cadiz a Carthago Nova. Tuto skutečnost potvrzují nápisy nalezené na těchto lokalitách³¹.

³¹ CIL II, n°3417 „Regi Iubae reg(is) | Iubae filio regis | Iempsalis n(epoti) regis Gaudae | pronepoti regis Masinissae | pronepotis nepoti | II vir(o) quinq(ennali) patrono | coloni“

3. Stavební program

Tato kapitola zachycuje ústřední část této práce obsahující přehled stavební aktivity, jež je spojována s vládou Juby II. Na prvním místě jsou zde uvedena města či jejich části, která lze považovat za součást stavebního programu. Poté následují samostatné stavby. Každý objekt či jejich soubor je doprovázen stručným popisem zahrnujícím dostupné informace. V případě existence fotografické dokumentace zachycující objekt v aktuálním či starším stavu dochování, je zde takováto dokumentace zobrazena přímo v textu.

3.1. Města

Zde je uvedeno několik příkladů městských celků. U každého z nich jsou po krátkém úvodu postupně rozebírány konkrétní stavby, které lze pokládat za součást stavebního programu. Jednotlivé podkapitoly obsahují objekty různých kategorií, mezi nimi budovy veřejné, paláce, budovy sakrální a další místa různého charakteru. Pokud to umožňuje stav, bádání tak zahrnují i zhodnocení urbanistického plánu v případě, že rámcově zapadá do zájmů této práce.

3.1.1. *Caesarea Mauretaniae*

Lokalita Caesarea (Obr. 2³²) se nachází pod moderním městem Cherchell na alžírském pobřeží asi 85 km západně od hlavního města Alžíru, v provincii Tipaza. Zaujímá strategickou polohu. Je obklopena z jedné strany středoziemním mořem a dříve zalesněnými kopci ze strany druhé. Místní skalnatý reliéf je tvořen vápencovým masivem, který kopíruje tvar pobřeží. Kromě místního vápence je tento region bohatý na množství dalších nerostných surovin jako mramor, granit a z kovů železo či měď.³³ Město bylo původně založeno pod názvem Iol jako jedna z foinických stanic asi v 4. století př. n. l.³⁴ Po pádu Kartága se města zmocňují numidští králové, což dokládá i neopunský nápis hovořící o Massinissově synovi Micipsovi.³⁵ V době tažení Iulia Caesara povýšil Iol na status královského města se sídlem numidského krále Boccha II. I přes tento nový status však nebyly nalezeny doklady svědčící o

³² Samostatná čísla v závorkách v této kapitole odkazují na jednotlivá mís

³³ Gsell 1952, 10.

³⁴ Gsell 1952, 10.

³⁵ Berger 1888, 35–46.

výrazném rozvoji města v této době. Po smrti Boccha roku 33 př. n. l. se město dostává pod správu Říma.³⁶

Za zásadní je považován rok 25 př. n. l., kdy se Iol stává královskou rezidencí nového panovníka. Juba II., na znamení úcty vůči Caesaru Augustovi dává městu nové jméno – Caesarea a začíná s rozsáhlou výstavbou.³⁷ Výstavnost města lze doložit množstvím nalezených soch či jejich fragmentů z řeckého mramoru. Často se jedná o kopie klasických děl datovaných kolem přelomu letopočtu. Nálezy dokládají kontinuitu městského osídlení až do období pozdního císařství. Části budov z období vlády mauretánských králů, které vystupovaly na povrch terénu, byly rozebrány a znovu využity pro pozdější výstavbu již v době římské – zejména severovské, ale také později s příchodem Arabů.³⁸ Dnešní město Cherchell pokrývá sice pouze zlomek plochy zastavěné v antice, avšak překrývá právě její historické jádro a znemožňuje tak systematický průzkum lokality.

V souvislosti s výkladem Jubova stavebního programu v Caesareii je zajímavé položit si otázku, kdo byl architektem, který se zasloužil o faktickou výstavbu města. Nám dostupní antičtí autoři bohužel o této informaci mlčí. Proto se odpověď snaží nalézt P. Leveau v epigrafickém materiálu. Předpokládá, že krále na jeho cestě z Říma do Mauretánie doprovázel rozsáhlý doprovod, jehož členové zastávali nejrůznější funkce. Není tudíž vyloučeno, že mezi nimi byl konkrétní architekt, který se zasloužil o podobu nové Caesareie. Dle nápisů na stélách nalezených při průzkumu nekropolí, které obklopují Caesareu bylo nalezeno množství stél patřící některým z řad propuštěnců či služebníků pocházejících nejen z vlastní Itálie,³⁹ bohužel zatím žádná neodhalila tuto informaci.

3.1.1.1. *Urbanismus města*

Město obíhalo opevnění v délce 4 460 m, obklopuje plochu asi 370 ha. Zeď městského opevnění dosahuje šířky 1,5 m, místy až 4 m. Hradba byla opatřena dodnes identifikovanými 39 čtvercovými, kruhovými či oktagonálními věžemi, které doplňovaly oválné pevnůstky.⁴⁰ Do města vedlo 6 bran umístěných na hlavních komunikacích. Přístav sestával z 3 částí: obchodní, vojenské a rybářské. V těsné blízkosti přístavu se nacházel královský palác. Jižně od přístavu bylo postaveno divadlo ve svahu. V západní části města byl objeven Velký

³⁶ Gsell 1952, 11.

³⁷ Gsell 1952, 12.

³⁸ Gsell 1952, 93.

³⁹ Leveau 1983, 353-354.

⁴⁰ Gsell 1952, 94; Fittschen 1979, 230.

západní chrám, jižně od něj v mírném svahu umístěný cirkus. Východní části města dominoval amfiteátr a nedaleké Východní lázně. Na východě uzavírá mys Tezerine přístavní oblast. Na tomto místě se nacházela punská nekropole. Později byla překryta stavbou římského stadia. Za hradbami města byla objevena série dalších rozsáhlých pohřebišť, z nichž byly některé dle nápisů určeny pro propuštěnce Juby II.⁴¹ Jižně od Východních lázní bylo nalezeno několik bohatých domů, jež byly datovány do 1. století př. n. l. – 1. století n. l. Nálezy konkrétních fragmentů architektury zpřesnily jejich dataci na počátek 1. století n. l.⁴² V jižních svazích byly vystavěny villy využívající přilehlého zemědělského zázemí.⁴³

Ačkoliv uspořádání přístavu, královského paláce spojeného s knihovnou a majáku na předsunutém ostrůvku poukazují na inspiraci v herodeské Caesareii Maritimě (Obr. 3), případně v Alexandrii u Egypta (Obr. 4). Od helénistických měst se Caesarea liší zejména v koncepci veřejných budov. Například na rozdíl od Pergamu, jehož akropole na vyvýšené pozici zahrnuje kultovní a veřejné stavby, byla horní část města vyhrazena pro kasárny, zahrady a zemědělské zázemí.⁴⁴ Proto hradby obklopovaly mnohem větší plochu, než zaujímal samotná městská zástavba. Veřejné a kultovní stavby se koncentrovaly ve spodní části – pod dnešním Cherchelem, kde se architekt inspiroval římskými městy. Víme, že se zde nacházelo forum či agora, divadlo, amfiteátr a několik chrámů. Na základě výzkumů vybraných objektů a jejich bezprostředního okolí (divadlo, amfiteátr apod.) lze předpokládat, že město bylo zbudováno dle ortogonálního systému komunikací. Není však vyloučeno, že částečně respektovalo formu předešlé zástavby.

3.1.1.2. Divadlo

Divadlo (13) se nachází na úpatí pahorku, díky čemuž *cavea* využívá přírodního svahu terénu. Dnes se nachází ve velmi špatném stavu dochování. Jedním z důvodů je i postupné rozebírání stavby a opětovné využití stavebního materiálu v průběhu dějin. S. Gsell předpokládal, že bylo zcela zničeno. Až výzkum konaný na konci 1. světové války odhalil dosud zachovalé zbytky skéné pod místní komunikací.⁴⁵

Cavea se otevírá směrem k severu, což je společným znakem římských divadel v severní Africe. Divadlo svou polohou ideálně zapadá do předpokládaného uličního plánu,

⁴¹ Lhotellerie 1858, 403–406.

⁴² Coltelloni-Trannoy 2002, 149.

⁴³ Gsell 1952, 94; Leveau 1982, 136.

⁴⁴ Gsell 1952, 94.

⁴⁵ Leveau 1984, 34.

zrekonstruovaném na základě orientace dalších prozkoumaných staveb. Vstupní schodiště bylo identifikováno z jihu. Průměr *cavey* (Obr. 5) dosahoval 45 m, její výška se odhaduje přibližně na 10 m a dle výpočtů měla 27 stupňů. Stále jsou patrné zbytky centrálního schodiště. Některé stupně na sobě nesou vyrytá jména diváků. Vrchní část *cavey* byla zakončena portikem, jemuž dominoval 5 m široký oblouk. Tento tvořil průčelí obdélné konstrukce ležící na ose divadla a částečně vybíhající ze stavby, o rozměrech 6m na délku a 4,8m na šířku. Jak je patrné již z plánu, tato konstrukce vytvářela tímto způsobem po bočních stranách dvě dvojité zdi. Podobné příklady známe z divadel v městech Sabratha, Leptis Magna, Thugga a dalších. Jednalo se o svatyni náležející k divadlu, podobné příklady se nacházejí v afrických provinciích i za jejich hranicemi. V základech stavby lze spatřit zdivo typické pro architekturu Caesareie z tohoto období.⁴⁶ Tímto se podrobněji zabývá kapitola zabývající se syntézou.

Bohužel u tohoto objektu došlo již patrně koncem 1. století či začátkem 2. století n. l. k rozsáhlé přestavbě v amfiteátru.⁴⁷ Ze své původní fáze si zachoval několik fragmentů dekorace *skéné frons*, které dle G. Picarda odpovídají dataci od konce 1. století př. n. l. do počátku 1. století n. l. Uvádí, že stavba se zdá být současná s Marcelovým divadlem v Římě.⁴⁸ Bližší studium objektu znemožňuje již zmiňovaná rozsáhlá modifikace stavby. Většina *skéné frons* byla kompletně odstraněna, stejně tak i spodní část *cavey* musela ustoupit o 5 m. Obecně byl zásah do struktur *cavey* závislý na rozměrech jednotlivých stupňů, aby bylo dosaženo požadovaného výškového rozdílu tří metrů ke konstrukci *podia*.⁴⁹ V případě divadla v Cherchelu bylo nutné odstranit ze severní části *pulpitum* a podstatnou část *skéné* pro vytvoření oválného prostoru pro rozšíření arény.⁵⁰

Roku 1915 byla vykopána alespoň část *skéné frons*, z níž se zachovalo poměrně velké množství architektonické dekorace, která stylisticky odpovídá námi vymezenému časovému období. K těmto přestavbám docházelo postupně na území celého římského impéria. Zájem

⁴⁶ Leveau 1984, 34.

⁴⁷ Badateli je označován termínem demi-amfiteátr, kdy se jedná o arénu na půlkruhovém půdorysu, která amfiteátr připomíná způsobem využití.

⁴⁸ Coltelloni-Trannoy 2002, 149; Picard 1975, 396.

⁴⁹ Pojem *podium* v objektu amfiteátru označuje vyvýšené místo po obvodu arény, na němž se nachází první sedadla pro významné diváky, k němu náleží i vysoká zeď lemující arénu - sloužící jako ochrana těchto diváků před možným zraněním během programu v aréně.

⁵⁰ Leveau 1984, 34.

diváků o scénické hry postupně upadal a nahradily je hry v aréně. Diváci zde mohli shlédnout *venationes* či později gladiátorské zápasy.⁵¹

3.1.1.3. *Amfiteátr*

Amfiteátr (9) se nachází ve východní části města asi 800 m od *fora* a 550 m od východní hradby. Byl postaven na staré nekropoli z předřímského období. Svými osami přesně zapadá do čtvercové sítě ulic. Základní dispozice arény (Obr. 6) vychází z obdélného centrálního prostoru o rozměrech 57x44 m, jehož kratší strany jsou protaženy o půlkruhový prostor tak, že podélná osa procházející stavbou dosahuje délky 101 m. Zvláštní tvar je znakem experimentování v architektuře⁵² a hledání ideálního tvaru arény určené zejména pro *venationes*.

Zed' tvořící *podium* amfiteátru o šíři 0,80 m byla obložena mohutnými kamennými deskami o rozměrech 2,90 m na výšku, 1 m na šířku s tloušťkou 0,30 m. Tyto desky byly kladeny vertikálně. Podobný způsob i s rozměry je zaznamenán i v Tarragoně, Méridě v dnešním Španělsku či Saintes na území Francie.⁵³ Podezdívka je dekorována lištami do výšky asi 0,60 m. Bohužel se nezachovala jediná část horního okraje *podia*, ovšem dle rozdílu mezi vrchní částí vertikální desky a bází prvního stupně *cavey* (Obr. 7), který činí zhruba 0,30 m, lze předpokládat římsovité zakončení (Obr. 8).⁵⁴

Důležitým prvkem této stavby je i chodba široká 1,55 m sloužící k obsluze objektu. Procházela za zdí *podia*, odkud vedlo několik průchodů přímo do arény. Vzhledem k částečnému rozebrání *podia* a nedostatečným archeologickým výzkumům však nelze s jistotou identifikovat všechna průchozí místa.⁵⁵ Hlavní vstupy do arény se nacházely, jak je v těchto případech obvyklé, na obou koncích nejdelší osy procházející stavbou. Bohužel dosud nebyly vykopány, avšak jsou dobře viditelné v reliéfu terénu. Jejich šířka se odhaduje zhruba na 4 m.⁵⁶

Neméně důležitá je podzemní část objektu. Aréna tohoto amfiteátru není koncipována jako dráha cirků či stadia. J. Gazagne zde identifikoval lichoběžníkovitý prostor o rozměrech 6,50 a 4,40 m. Přičemž jeho dno se nachází v hloubce 2,40 m pod úrovní arény. Podobné

⁵¹ Leveau - Golvin 1979, 838.

⁵² Roller 2004b, 123.

⁵³ Leveau 1984, 38.

⁵⁴ Leveau 1984, 38; Leveau - Golvin 1979, 822.

⁵⁵ Leveau - Golvin 1979, 822–824.

⁵⁶ Leveau 1984, 38; Leveau - Golvin 1979, 824.

schéma známe například z amfiteátrů v Lambaesis či Syrakúsách.⁵⁷ Vzhledem k chybějícím známkám jakéhokoliv zaklenutí lze zde předpokládat určitou formu odnímatelného zastropení. Na dně se nachází dutý otvor připomínající nádrž s rozměry 0,66 m na výšku a 0,66 m na šířku a další zděné prvky. K tomuto náleží systém tří galerií, které sloužily k jeho obsluze. Další podobný prostor menších rozměrů se nachází ve východní části arény, do které vedly 2 chodby. Tyto chodby o šíři 1,90 m byly zakryty klenbou.⁵⁸ Jak lze vidět v plánu, tyto podzemní struktury jsou v podstatě jedinými asymetrickými prvky této stavby, bohužel nejsou dostatečně prozkoumány, aby vydaly více informací o svém konkrétním účelu.

Samotná *cavea* se zde dělí na část původní a rozšířenou. Její původní forma dosahuje šířky 11,45 m, k níž bylo později přistaveno dalších 5 m.⁵⁹ Celková plocha, kterou *cavea* zaujímá, dosahuje 3315 m².⁶⁰ Dokonale kopíruje tvar arény po celém jejím obvodu. Severní část byla postavena na množství navážky, které bylo schopno vykompenzovat nízkou úroveň terénu. Ovšem obě zaoblené části jsou konstruovány za pomoci podpěrných zaklenutých zdí, jejichž tloušťka 0,60 m a paprscité uspořádání zajistily stabilitu celé stavby⁶¹. Vnější plášť stavby je tvořen vápencovými bloky. Dodnes se zachovalo i několik oblouků pocházejících z arkád. Na veškeré struktury bylo použito stejné stavební techniky, materiálu, typu i rozměrů kamene. Zde je opět využita stavební technologie typická pro Caesareu na počátku 1. století n. l. Další analogie nacházíme v amfiteátrech v Meridě či v Saintes.⁶² Nejlépe zachovaná část *cavey* se nachází v severovýchodní části, kde je možné spatřit několik řad sedadel v různých úrovních. Jak je patrné z řezu, *cavea* zahrnuje *podium*, poté sérii pěti stupňů o průměrné výšce 0,43 m a šířce 0,70 m. Za nimi následuje menší platforma o šířce 1,30 m oddělující první sérii od druhé. Druhá série čítá čtyři stupně. Za ní umístěná druhá platforma dále navazuje na poslední třetí sérii čtyř stupňů. Předpokládaná kapacita tohoto objektu se odhaduje na 9900 míst.⁶³

⁵⁷ Leveau - Golvin 1979, 824.

⁵⁸ Leveau - Golvin 1979, 825.

⁵⁹ Dále se zabývám pouze původním stavem před rozšířením stavby, který odpovídá rámci této práce.

⁶⁰ Leveau - Golvin 1979, 825–826.

⁶¹ Leveau - Golvin 1979, 826.

⁶² Leveau - Golvin 1979, 827–829.

⁶³ Leveau - Golvin 1979, 830.

3.1.1.4. *Cirkus*

Nachází se v západní části města (17). Leží na přechodu mezi planinou přiléhající k moři ze severu, zatímco z jihu se opírá o pahorek a využívá tak jeho přirozeného svahu. První plánec popisující tento objekt sestavil roku 1840 A. Ravoisié. Zde uvádí rozměry 410,50 m na délku a 88 m na šířku. J. Kolendo se však domnívá, že šířka objektu činila pouhých 70 m.⁶⁴ Zde argumentuje cestami, které běží podél severní a východní strany objektu. Za předpokladu, že skutečně zapadá do pravidelného uličního systému, by stavba dosahovala šířky právě 70 m. Zároveň by tak odpovídala standardním rozměrům cirků na území severní Afriky. Severní část *cavey* měřila 5,42 m a byla tvořena sedmi stupni. Podpíralo ji 87 podpěr, z nichž některé dosahují výšky až 4,7 m a 1,4 – 1,7 m šířky. Prostor mezi nimi se zdá být značně nepravidelný. Obvykle se pohybuje mezi 2,6 – 3 m, místy pouze 1,9 m. Základové zdivo nám připomíná techniku, s níž jsme se setkali již u amfiteátru. Tvoří ji kvádry z místního pískovce o rozměrech přibližně 40 x 13 cm. Spina procházející cirkem je tvořena dvěma zdmi spojenými klenbou. Podobný příklad lze nalézt v Kartágu.⁶⁵ Zde se zachoval zbytek zdi severní. Od porty triumfalís vedla schodiště na *caveu*. Další vchody do arény se nacházejí v severozápadní části objektu.

3.1.1.5. *Forum*

Přesná poloha *fora* (Obr. 9) pocházejícího z doby mauretánského království není dosud zcela jasná. Existují dvě pravděpodobné možnosti jeho umístění. Ovšem lze taktéž předpokládat, že byla v *Caesareie* postavena *fora* dvě současně jako je tomu například v *Leptis Magně*. V prvním případě by se mělo forum nacházet severozápadně od divadla na místě staré turecké mešity. Dnes se zde leží místní nemocnice.⁶⁶ Avšak při sondáži, která zde proběhla roku 1929, byly objeveny substrukтуры z pravidelných opracovaných kamenů o velikosti 0,30x0,40x0,20 m a spolu s nimi velké množství fragmentů dekorace architektury, na základě které byly datovány do období vlády *Juby II.*⁶⁷

Podobné schéma se opakovalo při výzkumech v roce 1978 v místě sousedícím s divadlem, během kterých byl objeven na dvou stranách ohraničený portikus. V těsné

⁶⁴ Leveau 1984, 40 .

⁶⁵ Leveau 1984, 40.

⁶⁶ Leveau 1984, 40.

⁶⁷ Leveau 1984, 41.

blízkosti portiku ležely pozůstatky struktur interpretované jako obchody.⁶⁸ Aktuálně viditelné pozůstatky jsou datovány do severovského období. Bylo zde však nalezeno několik znovu využitých fragmentů dekorace z carrarského mramoru datovaných do královské doby.⁶⁹

3.1.1.6. *Chrámové stavby*

Zde můžeme zařadit tzv. „Velký západní chrám“. Objevil jej V. Waille při vykopávkách v letech 1902 – 1903. Jedná se o pódiový chrám o rozměrech 30 m x 15,45 m. První třetinu *podia* zabíral pronaos chrámu. Samotná cela měřila 22,60 m x 10,50 m. Na *podium* vedlo schodiště o 14 schodech. Každý z nich byl 0,21 m vysoký a 0,30 m široký. Během destrukce zbytků stavby z důvodu výstavby nového hotelu, byla objevena blíže neurčená krypta. Stavba byla umístěna v centrální části poměrně rozsáhlého peribolu. Jeho rozměry Waille odhadl z vnějšího pohledu na 140 m x 62 m. Posvátný okresek obklopovaly portiky. Průměr sloupů v portiku se pohybuje 0,80 až 0,88 m. Galerie portiků dosahovala šíře až 8 m. Tento komplex byl datován do období vlády Juby II. na základě dedikačního nápisu poblíž chrámu.⁷⁰ Kromě samotného nápisu bylo při vykopávkách objeveno několik fragmentů sochy v nadživotní velikosti. Při výzkumech roku 1960 byla objevena další končetina, avšak z fragmentů nebylo možné určit konkrétní osobu či božstvo.

Malý západní chrám odhalil výzkum J. Gazagna pouze necelých 40 m západně od peribolu Velkého západního chrámu. Tento objekt měřil 9,20 m x 8,80 m. Jednalo se o pódiový tetrastylový chrámek typu *prostylos*. K němu náležela menší kolonáda a přístupové schodiště. V těsné blízkosti se podařilo nalézt dedikaci Venuši.⁷¹

J. Lassus odkryl zbytky, pravděpodobně svatyně, v těsné blízkosti substruktur majáku na ostrově Joinville. Bohužel se z tohoto objektu zachovala pouze apside o průměru asi 4,40 m. Interpretace svatyně vychází z alexandrijské předlohy. Na ostrově Faros se v podobné pozici nacházel Isidin chrámek.⁷²

O Iseu máme zmínku u Plinia v rámci popisu kultovních aktivit krále v Isidině chrámu v Caesareie. (Plinius Starší, Hist. Natur. V, 51, X.)

⁶⁸ Leveau 1984, 43.

⁶⁹ Roller 2004, 123.

⁷⁰ <DIVO AUGUSTO SACRUM> In: Waille 1902, 31.

⁷¹ Leveau 1984, 64.

⁷² Leveau 1984, 65.

G. Ch. Picard předpokládá existenci chrámové stavby v těsné blízkosti scaenae divadla, na základě interpretace struktur přiléhajících ke stavbě, jejichž účel nebyl zcela zřejmý. Podobné schéma se nachází u divadel v Meridě či Leptis Magně.⁷³

Locus Augusti je místem raného imperiálního kultu. Nejedná se o klasickou chrámovou stavbu. Svou výzdobou nám může částečně připomínat Ara Pacis v Říme. Jedná se o oltář umístěný v posvátném háji ozdobený girlandami, stromy a jinými florálními motivy.⁷⁴ Analogický objekt se nacházel též v Lugdunu.⁷⁵

3.1.1.7. *Královská rezidence*

O královském sídle (11) jako takovém bohužel opět nemáme žádné písemné zprávy. Avšak v těsné blízkosti přístavu byly objeveny struktury paláce či sídla správce provincie. Na základě podrobnějšího průzkumu objektu, zde byla zachycena předchozí fáze, jež zahrnovala mozaiky i drobnější nálezy vysoké umělecké kvality. Poloha stavby by zároveň odpovídala rozvržení měst helénistických panovníků a snaze připodobnit přístav Caesareie a jeho okolí tomu, co již dobře známe například z Alexandrie u Egypta. Dataci podporuje také množství archeologických nálezů v bezprostředním okolí stavby v podobě bohaté architektonické i sochařské dekorace, datované kolem přelomu letopočtu.⁷⁶ Některé reliéfy připomínají vegetační styl květin a stromů použitý na Ara Pacis v Římě.⁷⁷

3.1.1.8. *Přístav*

Jedním z klíčových prvků královského města je jeho přístup k moři a přístav (1) jej umožňující. O něm se ve stručnosti zmiňuje Strabón.⁷⁸ Zde se ovšem omezuje pouze na informaci o existenci přístavu (Obr. 10) a ostrůvku, který jej uzavírá. Přístav byl rozdělen na tři části, každá z nich byla určena pro jiné účely. Datace všech jeho částí není zcela objasněna, ani na základě několika výzkumů, které zde proběhly v minulém století. Někteří badatelé se domnívají, že se jedná o dílo architektů Juby II. případně jeho nástupce Ptolemaia.

⁷³ Leveau 1984, 63.

⁷⁴ Pozn. Absence citované literatury, nemožnost dohledat přesnou podobu objektu.

⁷⁵ Roller 2004, 127.

⁷⁶ Leveau 1984, 48.

⁷⁷ Roller 2004, 125.

⁷⁸ Strabón, Geogr. XVII, 12.

Objevuje se i datace kolem roku 40 n. l. V tom případě by se mohlo jednat dokonce o jeden z raných počinů císaře Claudia těsně po dobití Caesareie.⁷⁹

Vojenský přístav leží přímo mezi ostrůvkem a pobřežím. Svou dispozicí se otevírá k východu, kde se nacházel přístav označovaný jako obchodní. Až překvapivě úzký průplav je odhadován různě. Dle A. Ravoisié mohl měřit 10,2 m. Oproti tomu jej Giret odhaduje na celých 15 m, ale i v tomto případě je však průplav poměrně stísněný. Ze západu jej chránila mohutná zeď. Hloubka dosahovala okolo 2,5 m. R. Cagnat počítá s kapacitou asi 13 plavidel typu liburna.⁸⁰

Přiléhal z východní strany k vojenskému přístavu. Na dně bylo objeveno množství fragmentární architektury. Dále zde ležely zbytky dvou římských lodí, z nichž jedna ještě stále obsahovala olovené ingoty.⁸¹

Rybářský přístav se nacházel v nejvýchodnější části. Vzhledem ke zdejšímu skalnatému pobřeží, které je bohaté na množství rozmanitých druhů ryb se předpokládala existence průmyslu i obchodu zaměřeného na rybolov a zpracování ryb. Roku 1967 zde proběhl menší průzkum dvou britských potápěčů R. A. Yorka a D. P. Davidsona, který odhalil v jižní části rybářského přístavu sádky sloužící k odchovu ryb, doplněné v bezprostřední blízkosti o nádrže k uložení a nasolování ryb. Nádrže byly částečně vyhloubeny do skalního podloží a částečně zděné, měly pravidelný tvar 2x2x2 m.⁸²

Maják na ostrůvku Joinville byl objeven při vykopávkách roku 1960. J. Lassus datoval tyto pozůstatky do období pozdního helénismu. Jeho teorie o inspiraci majákem v Alexandrii u Egypta je hojně přejímána⁸³. Odhadovaná výška objektu činí bezmála 36 m. Ze severní strany k majáku přiléhala blíže neurčená svatyně menších rozměrů, ze které se dodnes zachovala pouze část s apsidou. Kromě toho zde byly identifikovány zbytky zdiva typu opus reticulatum.⁸⁴

3.1.1.9. *Distribuce vody*

Ačkoliv lázeňské komplexy přítomné v Caesareii jsou až pozdější, Philippe Leveau se na základě vlastních výzkumů domnívá, že byla využívána po celou dobu stále základní

⁷⁹ Leveau 1984, 47.

⁸⁰ Cagnat 1913, 200–282; Leveau 1984, 47.

⁸¹ Leveau 1984, 48–49; York, Davidson 1969, 10.

⁸² Leveau 1984, 50; York, Davidson 1969, 10–11.

⁸³ MacKendrick 1980, 208

⁸⁴ Lassus 1959, 219.

distribuční síť. Ta byla dále upravována a rozvětvena tak, aby zásobovala novou zástavbu, avšak její stěžejní části pocházely již z období vlády Juby II.⁸⁵ Ačkoliv se zde předpokládá přítomnost menších lázní, bohužel z tohoto období nebyly archeologicky doloženy.

3.1.1.10. *Blíže neidentifikované objekty*

Roku 1957 J. Gazagne našel na místě dnešní radnice a muzea část portiku o délce 18,45 m a šířce 3,30 m. Na některých místech se zachovala část stylobatu, několik fragmentů mozaiky. V rohu portiku byly umístěny 3 korintské hlavice. Fragmenty dekorace se zdají lehce nesourodé, z tohoto důvodu se někteří badatelé domnívají, že se jedná o znovu využití zbytků výzdoby sklené frons z královské fáze divadla (Obr. 11). Stylisticky zapadají do 1. poloviny 1. století n. l.⁸⁶

Neméně zajímavou stavbou je i 45 m dlouhá kolonáda s mohutnými sloupy o průměru 0,90 m. Vzdálenost interkolumnií dosahuje přesně tří metrů. Pravděpodobně se jednalo o součást komplexu náležející ke svatyni.⁸⁷

3.1.2. *Volubilis*

Město Volubilis (Obr. 12) leží ve vnitrozemí dnešního Maroka, asi 170 km východně od hlavního města Rabatu. Jeho strategickou polohu objevili pravděpodobně již Féniciáné, kteří město založili v období těsně po založení pobřežního Lixu.⁸⁸ První známky trvanlivější architektury jsou zaznamenány z punské doby. Během nadvlády mauretánských králů se pravděpodobně pokračovalo v původním libyjsko-punském stylu.⁸⁹

Město těžilo převážně z pěstování oliv, avšak A. Jodin se domnívá, že tudy procházela obchodní stezka vedoucí z pohoří Atlas k pobřežním městům.⁹⁰ Pohoří bylo vždy velmi bohaté na rozličné kovové rudy a naleziště drahých kamenů. Na základě množství luxusních předmětů datovaných do období klientského státu J. Carcopino usoudil, že Juba II. po zahrnutí města pod svou vládu učinil z Volubilidy svou druhou rezidenci.⁹¹ Ovšem chybí jakýkoliv další rozhodující důkaz, že by tomu tak skutečně bylo. Zejména předměty vyhotovené z bronzy se vyznačují vysokou uměleckou kvalitou. Mezi nejvýznamnější

⁸⁵ Leveau 1984, 55–57.

⁸⁶ Leveau 1984, 43.

⁸⁷ Leveau 1984, 44.

⁸⁸ Jodin 1987, 23.

⁸⁹ Jodin 1987, 24.

⁹⁰ Jodin 1987, 24.

⁹¹ Carcopino 1933, 167–190; Coltelloni-Tranoy 2002, 81.

příklady patří například bronzová busta Juby II., Catona Utického, neznámého mladíka a množství postav různých velikostí i žánrů. Architektura z této doby se zachovala pouze v podobě fragmentů dekorativních prvků připomínajících výzdobu typickou v augustovské době, zhotovenou z carrarského mramoru, kromě nich bylo nalezeno několik íónských hlavic připomínající hlavice pilastrů na královském mauzoleu v Tipaze. Mimo těchto fragmentů lze zařadit i předchozí stavební fázi tzv. Gordiánova paláce. Pod některými z budov byly nalezeny starší struktury, které by mohly být datovány do počátku 1. století n. l., ale tyto teorie nejsou podloženy dalšími argumenty. Na základě těchto nálezů tedy nelze potvrdit teorii, že by zde skutečně mělo stát sídlo krále. Dokonce neexistují žádné epigrafické prameny, které by ji mohly podpořit.⁹² Vzhledem k dlouhodobé kontinuitě osídlení, je město dokonale překryto římskou zástavbou.

3.1.3. *Lixus*

Kromě Caesareii a Volubilidy se předpokládá z této doby nákladná přestavba Lixu (Obr. 13). Jedná se o původně fénickou obchodní osadu založenou asi v 7. století př. n. l. ležící na pobřeží Atlantského oceánu pouhých 40 km jihozápadně od Tingidy. Lixus byl totiž spojován s místem, které známe z bájí jako Zahrady Hesperidek a tudíž s Héraklem, jenž byl považován za Jubova mytického předka.⁹³

Nachází se zde stavba přezdívaná Palác Juby II., do jehož doby byla datován na základě deponovaných předmětů i paralel v architektuře, kdy jednotlivé části stavby připomínají římské villy z období pozdní republiky. Palác leží na jižním svahu pahorku na místě dřívějších zahrad a zázemí Melkartovy svatyně (8).

Původně byl tento komplex interpretován Michele Ponsichem jako chrámový kvůli jeho poloze vůči posvátnému okrsku.⁹⁴ Tento mýtus se snaží vyvrátit Carmen Aranegui. Jak je patrné z plánu, jednotlivé části komplexu jsou důmyslně propojeny systémem portiků, kryptoportiků a peristylů.

Část H (Obr. 14) znázorňuje exedru částečně zahlobenou do skalního podloží, v jejímž středu se nacházela baze určená pro sochu. Vnitřní prostor zdobily sloupy s korintskými hlavicemi. Po obou stranách ji obklopovaly portiky. Části F (Obr. 15) dominuje vnitřní hala, Ponsichem interpretovaná jako chrámové cela, avšak chybí jakýkoliv náznak *podia*, na kterém by stála. Podlaha haly se nachází ve stejné úrovni jako zbylé části k ní

⁹² Coltelloni-Tranoy 2002, 84.

⁹³ Roller 2004, 191.

⁹⁴ Aranegui 2009, 37–38.

přiléhající. Jak je patrné z plánu, vedou do ní tři samostatné vchody. Je obklopena peristylem (7). Poslední interpretace stavbu F představuje jako otevřené triclium s výsledem. Analogii lze spatřit u villy z Albano Laziale v Itálii (Obr. 16). Ze severní strany ji uzavírá půlkruhová exedra ležící v jedné ose s částí H na severu a konvexní stěnou velké haly, ze strany jižní. K části G (Obr. 17) přiléhá opět půlkruhová exedra ze severu, z níž ústí vchod do větší haly (3). Jižní stěna haly je lehce konvexní. Za ní se nachází několik menších místností (4). Dle půdorysu se ani zde evidentně nejedná o chrámovou stavbu.⁹⁵ Jižně se dále nachází místnosti jako oecus (6), či prostora s otevřenou střechou odkud mohlo proudit denní světlo (5). Hlavní vchod do celého komplexu se dle M. Ponsicha nacházel v místě kriptoportku na východní straně,⁹⁶ který náležel původní svatyni. Bohužel místo samotného vchodu, jenž Ponsich identifikoval, bylo při výzkumech odstraněno a tak jej není možné podrobit dalšímu zkoumání. Odtud by případný návštěvník prošel rovnou do atria (1) s korintskými sloupy. Za ním se nacházel nezastřešený lichoběžníkovitý dvorek, jenž dále ústil do části G.⁹⁷

Již na první pohled stavba příliš nezapadá do místního prostředí. Portiky, exedry a jiné prvky nápadně připomínají pozdně republikánské villy z vlastní Itálie. Podobné prvky lze nalézt i u Herodova paláce v Jerichu.⁹⁸ Je jasné, že majitelem tohoto paláce byl velmi bohatý a mocný člověk, jenž si mohl dovolit postavit palác nejen v těsném sousedství, ale také na části posvátného okrsku. To může také částečně podporovat myšlenku, že se jedná o součást Jubova stavebního programu, jež by zároveň zapadala do koncepce použití římských stavebních technik, s jakou se setkáváme v Caesareii.

S Lixem je spojována tradiční produkce gara, která byla hlavním vývozním artiklem a důležitým zdrojem příjmů Mauretánie na poli mezinárodního obchodu.

3.1.4. *Ostatní*

Podobně Tingis, přes kterou proudila největší část obchodu s evropským kontinentem, se zdá být vhodným kandidátem pro případnou zástavbu z námi sledovaného období. Po rozdělení Mauretánie na dvě nezávislé provincie, získala západní z nich název Tingitana se sídlem v právě v Tingis, což pouze potvrzuje její podstatnou roli. Ačkoliv to nelze archeologicky doložit, dala by se očekávat přítomnost staveb srovnatelných se zástavbou

⁹⁵ Aranegui 2009, 57.

⁹⁶ Aranegui 2009, 43; Ponsich 1981, 39–41; Coltelloni-Trannoy 2002, 100.

⁹⁷ Aranegui 2009, 49.

⁹⁸ Aranegui 2009, 51.

v Caesareii.⁹⁹ Asi 45 km severně od Saly se do atlantského oceánu vlévá řeka Sebú, v tomto místě a jeho nejbližším okolí bylo nalezeno na deset menších městeček, jejichž osídlení trvala zhruba od 2. století př. n. l. a byla opouštěna patrně se vznikem provincie.¹⁰⁰ Avšak i přes vzrůstající prosperitu těchto pobřežních měst se zdá, že největší skok mezi původní a novou zástavbou zaznamenáváme pouze v Caesareii. Zatímco ostatní města stále zachovávala ve stavebnictví formu založenou na směsi helénistických a libyjsko-punských prvků, Caesarea zahrnovala již objekty jako divadlo, amfiteátr, stadion aj. Je velmi důležité zmínit, že z celé západní části Mauretánie se nenašel snad jediný příklad zdiva typu opus reticulatum. Vzhledem k tomu, že zatím nelze archeologicky doložit konkrétní stavby z této doby, může to svědčit alespoň o určité hranici, za níž se již nedostala vlna romanizace, která zasáhla na prvním místě Caesareu jako královské sídelní město.

Za zmínku stojí i lokalita na ostrově Mogador nedaleko pobřežního města As-Sawíra v dnešním Maroku.¹⁰¹ Toto místo bylo identifikováno jako tzv. „Purpurové ostrovy“, o nichž hovoří Plinius (Plinius, *Hist. Natur.* IX, 125–141).¹⁰² Již Féničané zde vyráběli purpurové barvivo, avšak lokalita byla jimi již zhruba v 5. století př. n. l. opuštěna. Archeologické nálezy potvrdily, že v období vlády Juby II. zde započnula výroba jak purpurového barviva, tak i gara, avšak patrně zanikla po vytvoření provincie Mauretania Tingitana.

Stejně tak tomu je i v případě hispánských měst spadajících pod patronát mauretánských králů – Cádiz, Carthago Nova či Tarragona.¹⁰³ Badatelé věří, že i v těchto městech zanechal Juba II. svou stopu v podobě architektury. Avšak prozatím nebyla archeologicky potvrzena, ba ani vyvrácena. V některých případech je na vině stav bádání a nedostatečná dokumentace při vykopávkách, které se odehrávaly v průběhu posledních dvou století. Jindy může být příčinou kontinuita osídlení často přesahující až do současnosti.

3.2. Samostatné stavby

Tato kapitola se věnuje dvěma objektům, které nejsou ve své podstatě přímou součástí žádného z městských celků, avšak více či méně s jedním z nich souvisejí – konkrétně s královským městem Caesareou. Prvním z nich je akvadukt vedoucí z Menaceru, zásobující

⁹⁹ Roller 2004, 135.

¹⁰⁰ Coltelloni-Tranoy 2002, 98.

¹⁰¹ Coltelloni-Tranoy 2002, 98; Roller 2004, 116–117.

¹⁰² Cravioto 295–296.

¹⁰³ Coltelloni-Tranoy 2002, 109.

(nejen) toto královské město. Jsou zde shrnuta základní fakta a úseky stavby, jež pravděpodobně odpovídají horizontu vymezenému obdobím vlády Juby II. Podobně je tomu tak i u druhého z objektů, jímž je známé královské mauzoleum v Tipaze. Jeho výklad je však detailnější s ohledem na komplexnost stavby v závislosti na stavu dochování.

3.2.1. Akvadukt z Menaceru

Pro chod a rozvoj každého města či osídlení je klíčové zásobování vodou. Mimo Caesareie akvadukt zásoboval i hospodářské zázemí ve vnitrozemí. Tím přispíval k hospodářské prosperitě i rozvoji jak rurálního tak urbánního prostředí.¹⁰⁴ Místní akvadukt přiváděl vodu z 30 km vzdáleného místa nedaleko dnešní vesnice Menacer. Celková délka vedení se odhaduje zhruba na 45 km.¹⁰⁵ Nejlépe dochovanými částmi, pravděpodobně pocházejícími z královského období jsou dva mosty přes řeky Oued Ielouïne a Oued Bellah.¹⁰⁶ Na poloze Oued Ielouïne (Obr. 18) překonává most údolí mezi dvěma skalisky v délce 137 m a pozoruhodné výšce 34 m. Sestává z 3 pater arkád. Vedení se nacházelo v nejvyšším bodě mostu, spodní patro arkád umístěné ve výšce 8,40 m sloužilo k provázání a udržení stability nosných pilířů. Stejná technologie byla využita i v Chabet Bellah (Obr. 19),¹⁰⁷ kde je 26 m vysoký most tvořen dvěma patry arkád v délce 288 m. Oproti předchozímu se nachází ve výrazně horším stavu dochování.¹⁰⁸

Obě zmiňované součásti akvaduktu mohou již na první pohled připomínat soudobé konstrukce ležící na evropském kontinentě. Podobné technologické postupy lze sledovat například u Pont du Gard (Obr. 21) nedaleko Nîmes v jižní Francii, či v Tarragoně, Meridě (Obr. 22), Segovii (Obr. 20) v dnešním Španělsku.¹⁰⁹ Všechny tyto spojuje zároveň předpokládaná datace do období Augustova principátu, případně těsně post-augustovské.¹¹⁰ Zároveň však Leveau poukazuje na možnost pozdější datace uvedených částí akvaduktu.¹¹¹

3.2.2. Královské mauzoleum v Tipaze

¹⁰⁴ Roller 2004, 128.

¹⁰⁵ Leveau – Paillet 1975, 80.

¹⁰⁶ oued = řeka

¹⁰⁷ chabet = rokle

¹⁰⁸ Kvůli rozsáhlé pozdější přestavbě objektu zmiňuji pouze tyto dvě polohy, které skutečně odpovídají zadaným kritériím, která práce sleduje.

¹⁰⁹ Leveau 1984, 58–59.

¹¹⁰ Leveau – Paillet 1975, 154.

¹¹¹ Leveau – Paillet 1975, 166.

Stavba se nachází necelých 40 km západně od města Cherchell a zhruba 65 km východně od hlavního města Alžíru. Rozkládá na vyvýšeném kopci¹¹² asi 3 km vzdáleném od pobřeží.

První zmínku v antických pramenech lze vyhledat v díle *De chorografia*, kde Pomponius Mela hovoří o objektu jako „*monumentum commune regiae gentis*“ (Mela I, 31.).¹¹³ Již v antice tak byl pokládán za hrobku Juby II. a jeho manželky Kleopatry Selené.¹¹⁴ Tomu napovídá i fakt, že leží nedaleko hlavního města. Někdy se uvádí, že zde mohl být uložen i Jubův syn Ptolemaios se zbytkem královské rodiny¹¹⁵. I přes nejistou dataci, charakter a forma hrobky napovídají, že mauzoleum nemohlo být postaveno později než Jubou II. Bohužel vnitřní inventář hrobky byl v průběhu dějin vykraden.¹¹⁶

I přes mnohé snahy o zničení tohoto objektu známé z místních dějin, zůstalo mauzoleum poměrně dobře zachováno.¹¹⁷ Už roku 1855 nařídil Napoleon III. vykopávky, které přinesly zásadní výsledky pro další studium této stavby. V letech 1865 – 1866 vedl práce na mauzoleu Louis Adrien Berbrugger, díky němuž vznikla vůbec první vědecká publikace o této stavbě. Za zmínku stojí i práce Oscara McCarthyho jako jedna z prvních systematických studií na problematiku dějin alžírského území v římském období. Během těchto výzkumů byl nalezen, kromě dalšího množství zásahů způsobených vykradači,¹¹⁸ původní skutečný vchod do hrobky, který ležel pod východním nepravým vchodem.¹¹⁹

¹¹² Poloha na kopci je společným znakem numidských mauzoleí.

¹¹³ Roller 2004, 129; Gsell 1901, 73.

¹¹⁴ Gsell 1901, 73.

¹¹⁵ Objekt lze označit několika různými názvy. Nejčastěji se uvádí „Le Tombeau de la Chrétienne“ (Hrobka křesťanky), tento název proslavily francouzské výzkumy, které probíhaly v 19. a 20. století. V místním arabském prostředí se můžeme setkat s Kbor-er-Rúmia (hrob Římanky). Křesťanský název byl odvozen od obrazce patrného na falešných vchodech, které byly sestaveny z obrovských kvádrů takovým způsobem, že připomínaly motiv kříže umístěného v rámu. Oproti tomu arabské kmeny údajně vše, co bylo postaveno před jejich příchodem, považovaly za římské.

¹¹⁶ Gsell 1901, 74.

¹¹⁷ Podle pověsti mělo být na příkaz místního paši roku 1555 srovnáno se zemí, avšak muže tím pověřené údajně napadl roj divokých včel, znovu se odmítli vrátit a svou práci dokonat. V 16. století se dále pokusil Salah Reïs prokopat samotným kuzelem ve snaze nalézt vchod na stejné straně, jako se nachází na hrobce v Medracenu. Stopy po tomto zásahu jsou patrné do dnešních dnů. Koncem 18. století mělo být dokonce ostřelováno děly na rozkaz Baba Mohameda.

¹¹⁸ Po staletí zde údajně věřící zakopávali v okolí mauzolea cennosti, které lupičům taktéž padly za obětí.

¹¹⁹ Christofle 1951, 31.

Od roku 1912 zde probíhaly rozsáhlé rekonstrukce (Obr. 23; 24), na které byly z velké části využity kameny ležící bezprostředně v okolí mauzolea. Práce vedl a publikoval Marcel Christofle, který využil, upravil a dále rozšířil poznatky o této stavbě. Věnoval se studiu specifických stavebních značek umístěných na jednotlivých kvádrech a dalších komponentech, které tvoří vlastní stavbu. Roku 1982 bylo mauzoleum zapsáno na Seznam světového dědictví UNESCO. Dodnes je soustavně napadáno vandaly, a proto bylo roku 2002 zapsáno na seznam chráněných staveb v ohrožení.¹²⁰

Mauzoleum leží na čtvercovém soklu (63,4x63,4 m). Má kruhový půdorys o průměru 60,9 m, s obvodem 185,5 m a třístupňovou krepidou. Po obvodu budovy jsou symetricky rozmístěny 4 nepravé vchody (Obr. 25) s bohatě zdobenými architrávy (Obr. 26). Za příklad může posloužit téměř kompletně zachovaný nepravý vchod ze severní strany.¹²¹ Celková výška stavby včetně kuželovité stupňovité kopule měří okolo 33 m. Jeho původní výška se však odhaduje na zhruba 40 m.¹²² Na vrcholu se nacházela rozlehlá platforma, na které bylo původně umístěno umělecké dílo – patrně socha,¹²³ která se vztahovala k osobnosti pochovaného panovníka, příp. jeho rodiny. Vnější část stavby dekoruje celkem 60 polosloupů s iónskými volutami, dekorované dále pásy s rozetami. Z těchto se dochovalo pouze několik fragmentů. Polosloupy obíhající hrobku sestávaly z 11 bubnů. Každý buben zabíhal do zdi takovým způsobem, aby byl co nejlépe ukotven a zabránilo se tak rychlejší degradaci. Bubny byly mezi sebou připojeny klamry. Bylo užito třech druhů – dřevěných, kamenných a kovových. Zde můžeme předpokládat využití zdvihacích zařízení, která známe z římského stavitelství bohatě popisovaných Vitruviem. Polosloupy jakoby podpírají poměrně jednoduché kladí. Z východní strany k mauzoleu přiléhala obdélná budova.¹²⁴

Při vykopávkách v roce 1855 byl objeven již zmiňovaný pravý vchod v oblasti pod východními nepravými dveřmi. Vchod byl uzavřen třemi překrývajícími se kamennými posuvnými deskami (Obr. 27; 28). Za dveřmi se nachází poměrně nízká a úzká chodba členěná dvěma dalšími kamennými deskami, tato ústí do „vestibulu lvů“. Jedná se o zaklenutou komoru dlouhou 5,3 m, širokou 2,5 m a vysokou 3,5 m. Tento název vestibul dostal podle nalezeného reliéfu dvou lvů umístěných nad průchodem do další části hrobky (Obr. 29). Reliéf byl pojat poměrně jednoduchým způsobem. Zobrazení nedosahuje valné

¹²⁰ <http://whc.unesco.org/en/news/178>

¹²¹ Gsell 1901, 70.

¹²² Gsell 1901, 69.

¹²³ Chennaoui 2010, 217; Christofle 1951, 15.

¹²⁴ Tato se bohužel nezachovala, a tudíž nebývá často v publikacích ani zmiňována.

umělecké kvality. Za vestibulem se nachází 4 schody ústící do 150 m dlouhé spirálovité chodby, opět oddělené kamennou deskou. Podél stěn této zaklenuté galerie se nacházelo padesát výklenků určených patrně pro umístění loučí k osvětlení prostoru.¹²⁵

Kruhová chodba mohla být určena k tzv. rituálnímu obcházení při funerálních či výročních rituálech. Nejstarším příkladem stavby, kde se objevuje tento prvek kruhové chodby, je menší hrobka. Jedná se o jednoduchou variantu bez dalšího členění (Obr. 30). Poté chodba vede do centrální části stavby, kde se nachází úzká chodbička uzavřená kamennou deskou, za ní následuje menší zaklenutá komora – předsín s rozměry 4 m na délku a 1,5 m na šířku, za kterou se již nacházela vlastní pohřební komora o délce 4 m a šířce 3 m.¹²⁶ Do stěn pohřební komory byly ze tří stran zahlobeny poměrně malé výklenky. Urny s pohřební výbavou stály také patrně na lavicích, které nejsou dochovány.¹²⁷ Ani další obsah pohřební komory se bohužel nezachoval. Stéphane Gsell však vyslovil hypotézu, že by se mohlo jednat o falešnou pohřební komoru, zatímco ta pravá, patrně stále nedotčená, by se mohla nacházet v dalším prostoru nad touto. Hledal tak inspiraci a vysvětlení v uspořádání egyptských pyramid.¹²⁸ Žádný z výzkumů však nepotvrdil, že by se taková další komora v mauzoleu nacházela.

Na stavbu bylo použito několik druhů kamene, zejména pískovec a vápenec. Při rozsáhlých rekonstrukcích bylo nalezeno velké množství kamenů se zmiňovanými stavebními značkami. Povrch kvádrů byl upraven takovým způsobem, aby bylo zřejmé, zda se jedná o lícovou stranu či ne. Podle nejnovějšího výzkumu, kterému se v roce 2013 věnoval Youcef Chennaoui, se ukázalo, že k extrakci kamene docházelo v 1 lomu hned několika způsoby. Zatímco vápenec, který se dovážel z lomu na lokalitě Bérard, byl použit v jádru stavby, těžký nažloutlý pískovec tvořil vnější plášť a byl dovezen z lomu v Sidi Saïd.¹²⁹

¹²⁵ Královské mauzoleum v Tipaze představuje zároveň jakýsi přechodový článek k pozdějším křesťanským džedarům, jež mají s mauzoleem několik společných znaků. Předně jde o vnitřní uspořádání – konkrétně i kruhovou galerii a soustavu komor. Nejprve jsou tyto stavby jednodušší, uvnitř mají kruhovou chodbu po celém obvodu stavby, která ústí do jedné pohřební komory. Tato se později dále transformuje do rozvětvené sítě menších chodbiček a zejména komor pro větší množství pochovaných. Jsou typické pro místní křesťanskou komunitu, často zde nacházíme vyobrazení a dekorace s křesťanskou tematikou. Bývají to i celé komplexy - opět na vyvýšeninách. Nejznámější lokalitou je komplex džedarů z území dnešního Alžírsko, jedná se o lokality Tiaret a Frenda. Zde se nachází džedary C a F, které jsou známe svým dobrým stavem dochování.

¹²⁶ Gsell 1091, 71.

¹²⁷ Christofle 1951, 24.

¹²⁸ Gsell 1901, 72.

¹²⁹ Chennaoui 2010, 220.

Svým vnějším vzhledem se objektu nejvíce podobá mauzoleum v Medracenu (Obr.31). To je datováno do 3. století př. n. l. a pokládáno za nejstarší známý příklad numidské monumentální architektury. Jedná se opět o tumulovou hrobku z pravidelně opracovaných kamenných kvádrů. Má lehce cylindrický tvar, obvod objektu činí 184,8 m a dosahuje průměru téměř 60 m. Jádrem stavby sestává z nepravidelných řad na sucho pokládaných kamenů. Vrchní část tvoří 23 stupňů, na jejichž vrcholku se nachází platforma o průměru 11,4 m,¹³⁰ patrně opět pro umístění sochařského díla souvisejícího s osobou pohřbenou uvnitř tumulu.

Mauzoleum v Medracenu je po svém obvodu dekorováno egyptizujícími architrávy (Obr. 32). Další egyptizující prvky se nacházejí v oblasti 3 nepravých dveří, z nichž ani jedny neposkytují přístup do vnitřních prostor hrobky. V tomto případě byl skutečný vchod umístěn na úrovni třetího stupně tumulu z východní strany. Tvořili ho funkční kamenné, údajně sklápěcí dveře, které bylo možné opětovně uzavírat i otevírat. Za nimi navazuje 17 m dlouhá chodba, jejíž stěny zdobí zbytky štuk. Chodba ústí rovnou do pohřební komory. V této chodbě se našlo několik lavic ve výšce asi 30 cm nad zemí sloužící k uložení pozůstatků zemřelých a milodarů. Kromě patrných stop po požáru se zde našlo několik osobních předmětů zanechaných vykradači, avšak opět nic z pohřební výbavy.¹³¹

Další stavba, která mohla posloužit jako předloha pro královské mauzoleum je známé mauzoleum Augustovo. Problematické je však jak z hlediska datace, tak i z hlediska jeho vnější podoby. Nelze totiž vytvořit dle aktuálního stavu jeho přesnou rekonstrukci. Dále, jak jsem již zmínila, mohlo být mauzoleum v Tipaze funerální stavbou Boccha II. postavenou o celou generaci dříve, než se Juba ujal vlády.¹³² Není tudíž vyloučeno, že mohl využít již stojící hrobku Boccha pro uložení vlastního pohřbu. Lze však objevit i opačnou teorii, podle níž bylo naopak mauzoleum Augustovo inspirováno stavbou v Tipaze.¹³³

¹³⁰ Gsell 1901, 66.

¹³¹ Gsell 1901, 67.

¹³² Roller 2004, 129–130.

¹³³ Reeder 1992, 275.

4. Syntéza stavebního programu Juby II.

Tato část syntetizuje informace obsažené v předešlých kapitolách, aby vypověděla o přepokládané podobě stavebního programu Juby II. Je nutné zhodnotit vlivy, které zde mohly působit. V čem se lišila Mauretánie od ostatních klientských království a co bylo naopak jejich společnými rysy. Které z těchto znaků je možné pozorovat na stavbách a odkud pravděpodobně vycházejí.

Aby bylo možné definovat a vymezit Jubovu Mauretánii ve vztahu k soudobým státním útvarům, kterými byla či mohla být ovlivněna, je nutné nejprve popsat její vztah k římskému impériu. Jak je patrné již z první části kapitoly stručně pojednávající o historii Numidů, byla tato numidská království již od 2. století př. n. l. v poměrně úzkém kontaktu s Římem. Není jisté, jakou formou bylo spravováno území Numidie po Caesarově vítězství. Avšak během této doby je právě v Římě vychováván Juba II. v domě Oktávie,¹³⁴ jistě v úzkém kontaktu s Oktaviánem, budoucím principem Augustem. Je třeba zdůraznit, že právě výchova v Římě je jedním z hlavních společných rysů vládců klientských monarchií.¹³⁵ Mnozí synové z královských dvorů byli posíláni do Říma za účelem získání římského vzdělání.¹³⁶ Ačkoliv byl Juba odveden Caesarem po porážce a sebevraždě otce Juby I. v bitvě u Thapsu, bylo toto pravidlo ve své podstatě zachováno. Vzdělání a výchova mladých „dědiců“ nespočívala pouze ve formě školní, ale zároveň měli možnost stát po boku velkých římských politiků. Veškeré znalosti a zkušenosti takto nabyté bylo možné později využít během jejich vlastní vlády. Zároveň jim byly vštípeny zásady klientsko-patronskeho vztahu, který je v Římě zásadním prvkem jak na úrovni běžné populace, tak také na poli mezinárodní politiky.¹³⁷ Obdobná práva a povinnosti, která měl patron a jeho klient v rámci společnosti, můžeme přeneseně spatřovat ve vztahu Říma jakožto patrona a království v roli klienta.¹³⁸ Juba II. se nachází po boku Octaviana v období pro Řím skutečně revolučním. Římské impérium prochází řadou politických i společenských změn. Mimo jiné podniká Octavianus – Augustus několik vojenských tažení. Jak je tedy z tohoto patrné, vzdělání a výchova v Římě byla ideální pro dědice klientských monarchií k všestrannému rozvíjení jejich vlastností a

¹³⁴ Roller 2004a, 1.

¹³⁵ Braund 1984, 9; Roller 2004b, 268.

¹³⁶ Braund 1984, 16.

¹³⁷ Roller 2004b, 268–269.

¹³⁸ Braund 1984, 23–26.

zkušeností, které aplikovali během vlády.¹³⁹ Na základě nalezeného nápisu z Caesareie lze též usuzovat, že organizace alespoň některých jednotek v Mauretánii, alespoň částečně kopírovala římskou předlohu – již zmiňovaná *cohors urbana*. Avšak pro potvrzení je zapotřebí více dat. V této době se z Augustova popudu – nejen v Římě realizují mnohé ze stavebních projektů.

Ze staveb, které jsou zahrnuty v této práci, lze vybrat ty, které nesou známky vlivu zrovna bující architektury augustovského období, jejíž analogie lze nalézt jak v provinciích, tak i v samotném Římě. V tomto kontextu lze poukázat na několik staveb z Caesareie, které již svým účelem evokují římské vlivy, jako je přítomnost cirku či amfiteátru. Mimo těchto objektů ryze veřejného charakteru, je z této doby doloženo několik kultovních staveb, konkrétně se jedná o pódiové chrámky. Některé z dochovaných částí akvaduktu, zásobující město Iol-Caesareu, vykazují znaky nápadně podobné soudobým objektům z evropského kontinentu. Dále byl v Caesareii identifikován minimálně jeden objekt, který poukazuje na existenci Augustova kultu. Juba II. jako vládce vazalského království vděčil za své postavení právě Augustovi. Jakákoliv funkce udělená ze strany Říma mohla být přidělena a za vážná provinění. Vládcí tak zakládali města pod názvem Caesarea a postupně se objevovaly znaky později populárního císařského kultu.¹⁴⁰

Roku 25 př. n. l. byly Augustem definovány hranice území, kterému dal jméno Mauretánie podle stejnojmenného královského útvaru v severozápadní části dnešního Maroka a Juba byl ustanoven králem spravujícím toto území. Bylo pro Jubu nezbytné legitimizovat svou pozici v rámci této oblasti. Opíral se částečně o mytického předka Hérakla, s nímž byl údajně spřízněn z otcovy strany.¹⁴¹ Pravděpodobně jen tato „genealogická“ příbuznost mohla zdůvodnit výstavbu vlastního paláce na místě staré svatyně Hérakla-Melkarta v Lixu, jehož prvky nápadně odpovídají pozdně republikánským villám z Kampánie. Skrze jeho manželku Kleopatru byl jeho rod propojen s dynastií Ptolemaiovců. Odtud je možné vysledovat určité prvky, zachované zejména v Caesareii, jejichž analogie lze hledat v samotné Alexandrii. Například pokud jde o rozložení přístavu s majákem a Isidiným chrámkem na ostrůvku Joinville, či umístění královského paláce rozkládajícího se v blízkosti přístavu. Zároveň lze vytušit inspiraci u helénistických vládců nejen ve stavebním programu. Nálezy množství soch z řeckého mramoru v okolí paláce, které jsou kopiemi klasických děl řeckých sochařů,

¹³⁹ Braund 1984, 16; Roller 2004b, 98–99.

¹⁴⁰ Roller 2004b, 126.

¹⁴¹ Roller 2004b, 154–155.

poukazují na snahu shromažďovat luxusní předměty vysoké umělecké kvality.¹⁴² Na základě dotování stavebních projektů v Athénách lze jistě uvažovat o možné podpoře dalších měst mimo území samotné Mauretánie, zejména ve městech, kterým byl Juba patronem jako Kartágo Nova či Tarragona. Kromě podpory stavebních projektů se prezentoval jako všestranný učenec zabývající se nejrůznějšími obory.¹⁴³ Tyto královské zájmy vedou D. W. Rollera k předpokladu, že mohla být v Caesareii založena stavba či komplex dle vzoru Musáia v Alexandrii, ačkoliv nebyly nalezeny byt jen zbytky stavby potvrzující její existenci. V tomto ohledu mlčí i literární prameny.

V případě několika dalších staveb lze stejnou měrou vysledovat objekty obdobné formy v Herodově městě Caesarea Maritima. Zde je třeba zmínit nápadnou podobnost v samotném rozvržení měst a staveb uvnitř jako celku. Lze takto pozorovat společné „trendy“ či předlohy, například v již zmiňované Alexandrii.

Vzhledem k tomu, že byl Juba legitimním synem posledního z numidských králů Juby I., lze v jeho stavebním programu očekávat i projevy berberského elementu. Spojení tohoto místního vlivu s helénistickým je možné spatřit kupříkladu u Mauzolea v Tipaze. Při prvním pohledu vidíme jasnou analogii s tumulovou hrobkou v Medracenu. Samotná vnitřní spirálovitá chodba nachází svou paralelu v menší hrobce nedaleko Medracenu. Již na první pohled si však můžeme povšimnout veskrze řeckých prvků, jako jsou například iónské hlavice pilastrů po obvodu stavby, či dekorace ostění nepravých dveří. Stejně tak i rekonstrukce s plastikou v podobě spřežení umístěné na ploché platformě - v nejvyšší části tumulu, vychází z teorie o vlivu helénistické pohřební architektury.

¹⁴² Colteloni-Trannoy 2002, 103.

¹⁴³ Alföldi 1979, 71; Roller 2004a, 2–4.

5. Závěr

Hlavním cílem této práce bylo vykreslit možnou podobu stavebního programu Juby II. Vzhledem k tomu, že v tomto případě není možné opřít se o jakékoliv informace z literárních pramenů, zahrnuje tato práce soupis staveb, či architektonických prvků, které je možno z rozličných důvodů zasadit do sledovaného horizontu.

V případě Caesareie, je město vystaveno v téměř pravidelném uličním plánu. Ačkoliv není zcela pravidelný, nese určité znaky snahy o adaptaci, avšak předešlá zástavba zabraňuje vytvořit přísně ortogonální systém ulic. Jak je patrné z předešlého, převážná část architektonického dekoru nese taktéž známky římského vlivu. Na příkladu amfiteátru lze demonstrovat určité znaky lehce neobratného experimentování v architektuře. Samotný tvar objektu připomíná spíše cirkus. Tento zvláštní tvar se vysvětluje absencí stavby, která by mohla být amfiteátru v Caesareii předlohou.

Například u fragmentů výzdoby scény divadla lze pozorovat helénistické vlivy s menšími inovacemi. G. Ch. Picard se tak domnívá, že byly tyto vlivy zprostředkovány spíše až Římem.¹⁴⁴ Zároveň si nelze nepovšimnout nápadné podobnosti s dalšími městy klientských monarchií. Například Caesarea Maritima postavená Herodem Velikým má velmi podobnou dispozici i polohu veřejných staveb vůči přístavu, který Juba i Héródés převzali patrně z Alexandrie. Někteří badatelé se domnívají, že vzájemná podobnost klientských království byla dána nejen pouhou módou, ale i politickým tlakem odrážejícím se na úrovni umělecké i stavitelské.¹⁴⁵ O tomto hovoří Suetonius: „*Králové spřátelených a spojeneckých národů založili, každý ve svém království, města s názvem Caesarea. všichni pak dohromady se rozhodli společným nákladem dokončit v Athénách dávno začatý chrám Dia Olympského a zasvětit jej géniu Augustovu. ...*“ (Suetonius, *De vita Caes. II, 60.*).

Zajímavá je domněnka Phillipa Leveau, který uvádí možný účel takto razantní proměny. Zejména u staveb jako divadlo, amfiteátr, cirkus lze tušit snahu o adaptaci místního způsobu života na římský. Zároveň představuje příležitost vybudovat si image „krále stavitelů“ po vzoru velkých helénistických panovníků.

Specifický problém představují kultovní stavby, o jejichž existenci víme z literárních, epigrafických či numismatických pramenů. Tyto konkrétní stavby však dosud nebylo možné ztotožnit s nalezenými strukturami. Naopak stavby, prozkoumávané během záchranných výzkumů většinou již v předminulém století, nebyly identifikovány ani na základě dedikací či

¹⁴⁴ Leveau 1984, 24.

¹⁴⁵ Leveau 1984, 24.

nápisů. Výjimku představuje Malý chrám v Caesareii s dedikací Venuši a dále pravděpodobně Augustův chrámek. Oba tyto jsou pódiové, v uzavřeném okrsku. Bohužel není možnost tyto stavby znovu odkrýt, jelikož musely již v minulosti ustoupit další zástavbě.

Zmiňovaná teorie P. Leveau, je podpořena i nedávno zveřejněnými výzkumy v Lixu, které nám představují honosný palác v římském pozdně republikánském stylu. Ačkoliv zapadá do koncepce, a lze zde hledat spojitost s výstavbou v Caesareii, nemůžeme tvrdit se stoprocentní jistotou, že jde skutečně o královský palác. Zda tento stavební program byl veskrze ovlivněn Jubovým pobytem v Římě, jak lze ze zbytků staveb v Caesareii usuzovat, či představovala pouze hlavní město na očích Římu, mohou potvrdit či vyvrátit pouze nové komplexnější archeologické výzkumy.

Téma stavebního programu Juby II. nelze uzavřít s jasnou výpovědí o jeho koncepci. Na základě uvedených informací lze konstatovat, že tato koncepce neměla jednotný charakter. I v tomto poměrně malém množství staveb lze spatřit různé vlivy a inspirace, které ovšem odpovídají aktuálním trendům ve stavitelství.

Na základě výše uvedených dat lze vypovědět, že téměř každý objekt či jejich soubor vykazuje znaky typické v soudobém Středomoří. Je zde možno spatřit tendence sebe prezentace jako helénistického panovníka v ohledech kulturních i uměleckých. Dále zde nachází své místo bující římský element v podobě staveb i dekorace, které byly v této oblasti jistou novotou. A konečně lze nalézt i určitou návaznost na místní kořeny, kterou je možno spatřovat v Mauzoleu v Tipaze. Na základě předešlých rozborů, zde můžeme vysledovat inspiraci v Herodově stavebním programu, ale nejvíce v architektuře římské. Samozřejmě se nabízí i otázka, do jaké míry se podílel Juba II. na výstavbě těchto staveb, ale na to již patrně nebudeme moci nikdy odpovědět.

Tato práce představuje nástin možné podoby stavebního programu Juby II. s ohledem na aktuální stav bádání a minimální počet architektonických pozůstatků. Snad lze do budoucna doufat v nová data, která by pomohla poodhalit další fakta ohledně této problematiky.

Antické prameny

- Mela = Pomponius Mela: *De chorographia*. Překl. G. Parthey. In: *Pomponii Melae De chorographia libri tres*. 1867.
- Pausanias, Descript Grae. = Pausanias: *Descriptio Graeciae*. Překl. H. Businská. In: Pausanias: *Cesta po Řecku*. Antická knihovna 20. Praha 1973.
- Plinius Starší, *Natur. hist.* = Plinius Starší: *Naturalis historia*. Překl. J. Bostock. In: Plinius The Elder: *The Natural History*. 1855.
- Plútarchos, *Bíoi Parállēloi*. Překl. J. Hartmann. In: Plútarchos: Životopisy slavných Řeků a Římanů. Živá díla minulosti 50. Praha 1967.
- Sallustius, Bell. Jug. = Gaius Sallustius Crispus: *Bellum Jugurthinum*. Překl. A. Rausch. In: Gaius Sallustius Krispus: *Katilinovo spiknutí, Válka s Jugurthou*. Světová četba 292. Praha 1962.
- Strabón, Geogr. = Strabón: *Geographica*. Překl. H. L. Jones. In: *The Geography of Strabo*. London 1924.
- Suetonius, De vita Caes. = Gaius Suetonius Tranquillus. Překl. B. Ryba. In: Suetonius: Životopisy dvanácti císařů. Antická knihovna 24. Praha 1974.
- Tacitus, Ann. = Publius Cornelius Tacitus. Překl. A. Minařík. In: Tacitus: Letopisy. Antická knihovna 27. Praha 1975.

Použitá literatura

- Berger, P. 1888: Inscription néopunique de Cherchell en l'honneur de Micipsa. In: *Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale*. 2e Année, No. 2. pp. 35-46. Dostupné online: <<http://www.jstor.org/stable/23275670>> (navštíveno 18. 10. 2015).
- Braund, D. 1984: *Rome and the friendly king: the character of the client kingship*. London&New York.
- Coarelli, F. – Thébert, Y. 1988: *Architecture funéraire et pouvoir : réflexions sur l'hellénisme numide*. *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Antiquité* 100/2, 761-818.
- Coltelloni-Tranoy, M. 2002: *Le Royaume de Maurétanie sous Juba II. et Ptolémée*. Paříž.
- Cravioto, E. G. 2007: Las Islas Atlánticas de la Púrpura (Plinio, NH. VI, 201). Un estado de la cuestión. *Anuario de Estudios Atlánticos*, núm. 53, 2007, p. 273-296. Las Palmas de Gran Canaria. Dostupné online: <<http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=274420604007>> (navštíveno 2. 4. 2016).
- Fittschen, K. 1979: Juba II und seine Residenz Jol/Caesarea. In: *Die Numider. Reiter und Könige nördlich der Sahara*. p. 227 – 242. Bonn.
- Gates, Ch. 2011: *Ancient Cities. The Archaeology of Urban Life in Ancient Near East, Egypt, Greece and Rome*. London and New York.
- Gsell, S. 1901: *Les monuments antiques de l'Algérie*. Volume 1. Paříž.
- Gsell, S. 1952: *Cherchel, Antique Iol-Caesarea*. Alžír.
- Chancey, M. A. – Porter, A. 2001: *The Archaeology of Roman Palestine*. *Near Eastern Archaeology* 64/4, 164-203.
- Chennauoi, Y. 2010: La procédé constructif. Système technique et de mise en œuvre du mausolée royal de Maurétanie à Tipasa. *Nature et filiations*. In: *L'Africa Romana. I luoghi e le forme dei mestieri e della produzione nelle province africane*. Volume primo. Roma.
- Christofle, M. 1951: *Le Tombeau de la Chretienne*. Paříž.

- Jodin, A. 1987: *Volubilis Regia Iubae. contribution à l'étude des civilisations du Maroc antique préclaudien*. Bordeaux.
- Lassus J. 1959: Les découvertes récentes de Cherchel. In: *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 103e année, N. 2, pp. 215-225. Dostupné online: < http://www.persee.fr/doc/crai_0065-0536_1959_num_103_2_11047 > (navštíveno 20. 3. 2016).
- Leveau, P. 1975: Paysans maures et villes romaines en Maurétanie Césarienne centrale. La résistance des populations indigènes de l'arromanisation dans l'arrière-pays de Caesarea de Maurétanie. Řím. Dostupné online: < http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/mefr_0223-5102_1975_num_87_2_1035 > (navštíveno 2. 10. 2015).
- Leveau, P. 1976: *L'alimentation en eau de Caesarea de Mauretanie et l'aqueduc de Cherchell*. Paříž.
- Leveau, P. 1979: L'amphithéâtre et le théâtre-amphithéâtre de Cherchel. Monuments à spectacles et histoire urbaine à Caesarea de Maurétanie. Řím. Dostupné online: < http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/mefr_0223-5102_1979_num_91_2_1213 > (navštíveno 2. 10. 2015).
- Leveau, P. 1982: Les maisons nobles de Caesarea de Maurétanie. In: *Antiquités africaines*, 18, 1982. pp. 109-165. Dostupné online: < http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/antaf_0066-4871_1982_num_18_1_1087 > (navštíveno 19. 10. 2015).
- Leveau, P. 1983: L'Urbanisme des Princes Clients d'Auguste. L'exemple de Caesarea de Maurétanie. Řím. Dostupné online: < http://www.persee.fr/web/ouvrages/home/prescript/article/efr_0000-0000_1983_act_66_1_3212 > (navštíveno 2. 10. 2015).
- Leveau, P. 1984: *Caesarea de Maurétanie. Une ville romaine et ses campagnes*. Řím. Dostupné online: < http://www.persee.fr/web/ouvrages/home/prescript/monographie/efr_0000-0000_1984_ths_70_1 > (navštíveno 2. 10. 2015).

- Leveau, P. 2015: Caesarea de Maurétanie. Encyclopédie berbère. Volume 11. Mis en ligne le 01 avril 2013, consulté le 08 juillet 2015. Aix-en-Provence. Dostupné online: <<http://encyclopedieberbere.revues.org/1899>> (navštíveno 2. 10. 2015).
- Lhotellerie, P. de. 1858: Tombeau des Affranchis de Juba, Roi De Maurétanie. In: *Revue Archéologique*, 14e Année, No. 2 (OCTOBRE 1857 A MARS 1858), pp. 403-406. Dostupné online: <<http://www.jstor.org/stable/41742461>> (navštíveno 19. 10. 2015).
- MacKendrick, P. 1980: *North African Stone Speaks*. Chapel Hill.
- Perrot, G. 1886: Note relative à des fouilles exécutées à Cherchell au moi de mai 1886, sous la direction de M. Victor Waille, professeur à l'École des Lettres d'Alger, chargé d'une mission archéologique par M. Tirman, gouverneur général de l'Algérie. In: *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 30e année, N. 2, pp. 301-305. Dostupné online: <http://www.persee.fr/doc/crai_0065-0536_1886_num_30_2_69204> (navštíveno 27. 3. 2016).
- Picard, G. 1975: La date du théâtre de Cherchel et les débuts de l'architecture théâtrale dans les provinces romaines d'Occident. In: *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 119e année, N. 3, 1975. pp. 386-397. <Dostupné online: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/crai_0065-0536_1975_num_119_3_13150> (navštíveno 27. 3. 2016).
- Reeder, J. C. 1992: *Typology and Ideology in the Mausoleum of Augustus: Tumulus and Tholos*. Classical Antiquity. Dostupné online: <<http://ca.ucpress.edu/content/11/2/265>> (navštíveno 2. 10. 2015).
- Roller, D. W. 2004a: *Scholarly Kings: The Writings of Juba II of Mauretania, Archelaos of Cappadokia, Herod the Great and The Emperor Claudius*. Chicago.
- Roller, D. W. 2004b: *The World of Juba II. and Kleopatra Selene*. Royal Scholarship on Rome's African Frontier. New York.
- Speidel M. P. 1979: An urban cohort of the Mauretanian kings? In: *Antiquités africaines*, 14. pp. 121-122. Dostupné online: <http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/antaf_0066-4871_1979_num_14_1_1020> (navštíveno 2. 10. 2015).

Waille V. 1902: Rapport sur les fouilles exécutées à Cherchel. RAF, vol. 46 pp. 5 – 40.
Dostupné online: <http://www.algerie-ancienne.com/livres/Revue/41_50/Volume_46.zip> (navštíveno 21. 2. 2016).

Yorke R. A. – Davidson D. P. 1969: Roman harbours of Algeria. Report of the Maghreb Project 1968. York. Dostupné online:
<https://www.academia.edu/1372669/Roman_Harbours_of_Algeria_Report_of_the_Maghreb_Project_1968> (navštíveno 2. 10. 2015).

Seznam příloh

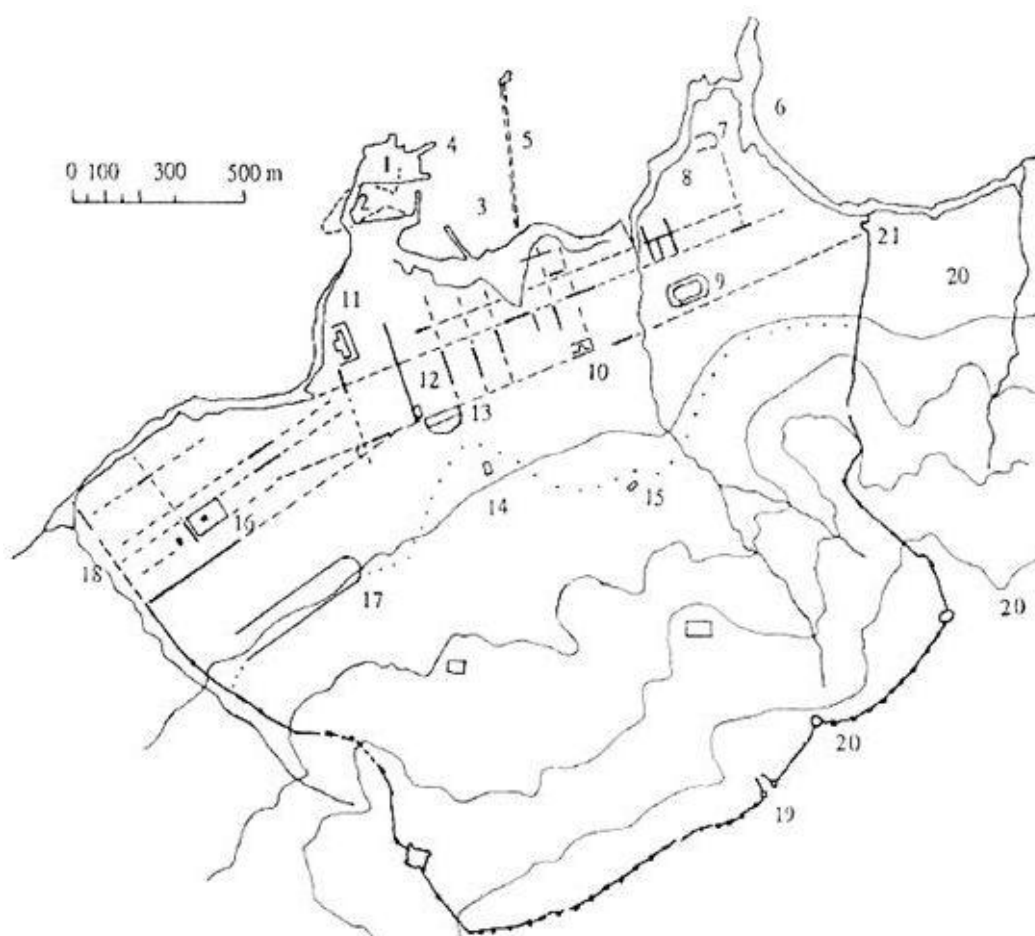
Obr. 1: Mauretanie a provincie Africa proconsularis 25 př. n. l. – 41 n. l. (podle Roller 2004, Map 2)	50
Obr. 2: Plán Caesareie (podle Leveau 1984, Fig. 30)	50
Obr. 3: Plán herodovské Caesareii Maritimy (podle Chancey – Porter 2001, 169)	51
Obr. 4: Plán Alexandrie (podle Gates 2011, Fig 18.8)	52
Obr. 5: Caesarea, půdorys divadla (podle Leveau 1984, Fig. 5)	52
Obr. 6: Caesarea, plán amfiteátru (podle Leveau 1984, Fig. 6)	53
Obr. 7: Caesarea, řez caveou amfiteátru (podle Leveau 1979, Fig. 5)	53
Obr. 8: Caesarea, amfiteátr, zakončení <i>podia</i> (podle podle Leveau 1979, Fig. 4)	54
Obr. 9: Caesarea, plán forum (podle podle Leveau 1984, Fig. 8)	54
Obr. 10: Caesarea, plán přístavu (podle Leveau 1984, Fig. 15)	55
Obr. 11: Caesarea, fragmenty dekorace datované do augustovského období (podle podle Leveau 1984, Fig. 11-12)	55
Obr. 12: Plán severní části Volubilis (podle < https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/Volubilis_plan_english.svg > (navštíveno 10/05/2016)	56
Obr. 13: Lixus, plán "Paláce Juby II.", tzv. Svatyně Herakla-Melkarta (podle Aranegui 2009, Fig. 8)	56
Obr. 14: Lixus, "Palác Juby II.", budova H, vpravo nálezová situace, vlevo rekonstruována jako exedra s portikem (podle Aranegui 2009, Fig. 11)	57
Obr. 15: Lixus, "Palác Juby II.", budova F, vpravo nálezová situace, vlevo rekonstrukce jako triklinium (podle Aranegui 2009, Fig. 12)	57
Obr. 16: Plán villy v Albano Laziale (podle Aranegui 2009, Fig. 14)	58
Obr. 17: Lixus, "Palác Juby II.", budova G vpravo nálezová situace, vlevo rekonstrukce jako přijímací hala (podle Aranegui 2009, Fig. 13)	58
Obr. 18: Mostní část akvaduktu nad řekou Oued Ielouïne (podle Leveau 1984, Fig. 22)	59
Obr. 19: Mostní část akvaduktu nad řekou Oued Bellah (podle Leveau 1984, Fig. 23)	59
Obr. 20: Akvadukt v Segovii (podle < http://jemellene.weebly.com/uploads/2/0/6/3/20635610/7460850.jpg?705 > (navštíveno dne 10/05/16)	60
Obr. 21: Pont du Gard (podle < http://cdn.h8-collection.com/vc/img/2015/04/vieuxcastillon-	60

Obr. 22: Merida, "Akvadukt zázraků" (podle < http://www.spainisculture.com/export/sites/cultura/multimedia/galerias/monumentos/	60
Obr. 23: Tipaza, Královské mauzoleum, tzv. "Hrobka křesťanky", stav před rekonstrukcí (podle < https://cdn.shopify.com/s/files/1/1021/8371/products/XGTC9_217_grande.jpeg > (navštíveno dne 10/05/16).....	61
Obr. 24: Tipaza, Královské mauzoleum, tzv. "Hrobka křesťanky", dnešní stav (podle < https://s.ihh.com/00143241376/Daira-de-bou-ismail-Mausoleum-of-juba-and-cleopatra-selene-in-tipaza.jpeg > (navštíveno 10/05/16)	61
Obr. 25: Tipaza, Královské mauzoleum, východní nepravé dveře (podle < http://i.istockimg.com/stockphoto-48333530-tipasa-algeria-tombeau-de-la-chretienne-mausoleum.jpg >	62
Obr. 26: Tipaza, Královské mauzoleum, východní nepravé dveře, detail architrávu (Podle Christofle 1951, Gravure 64)	62
Obr. 27: Tipaza, půdorys královské mauzolea (podle Chennaoui 2010, Fig. 2)	63
Obr. 28: Tipaza, Královské mauzoleum, řez tumulem (podle Chennaoui 2010, Fig. 2).....	63
Obr. 29: Tipaza, Královské mauzoleum, detail reliéfu z překladu ve "vestibulu lvů" (podle Christofle 1951, Gravure 102)	64
Obr. 30: Numidská hrobka poblíž Medracenu, půdorys a řezy (podle Rakob 1979, Abb. 49)	64
Obr. 31: Medracen, mauzoleum (podle Coarelli – Thébert 1988, Fig. 3)	64
Obr. 32: Medracen, tumulus, pohled na obvodovou zeď (podle Christofle 1951, Gravure 43)	65

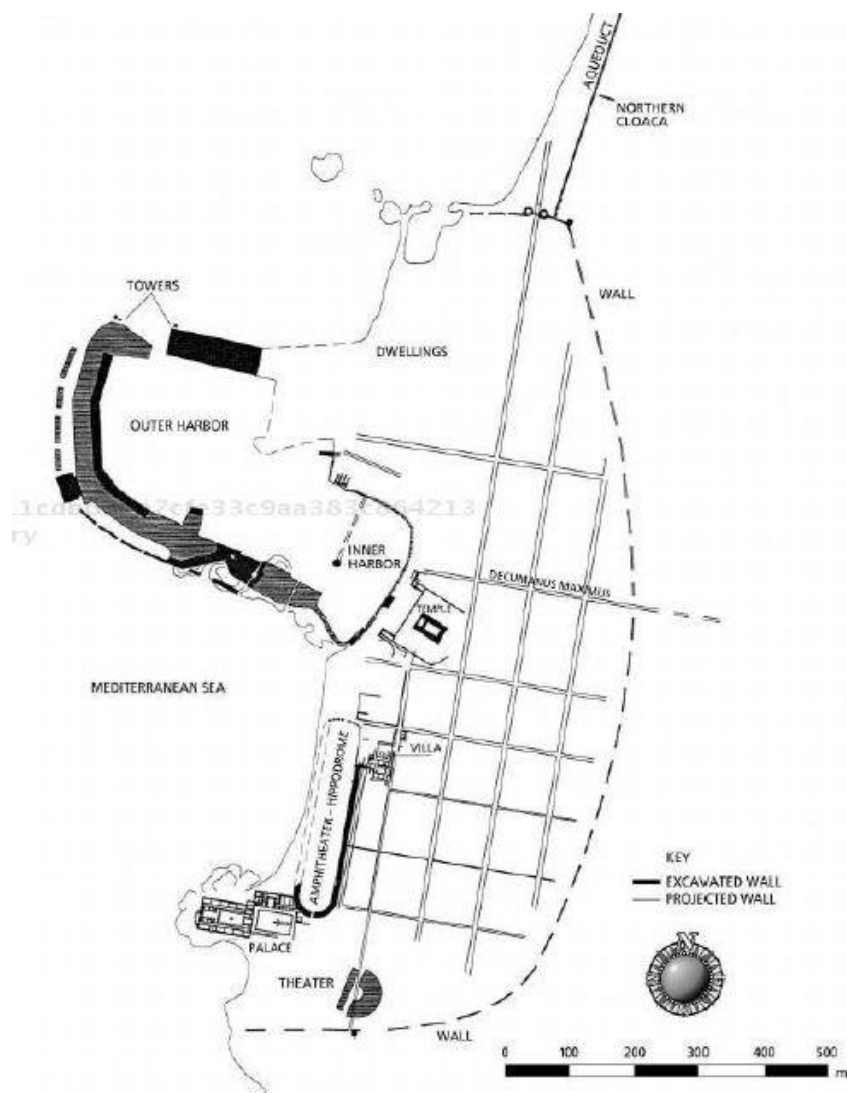
Obrazová příloha

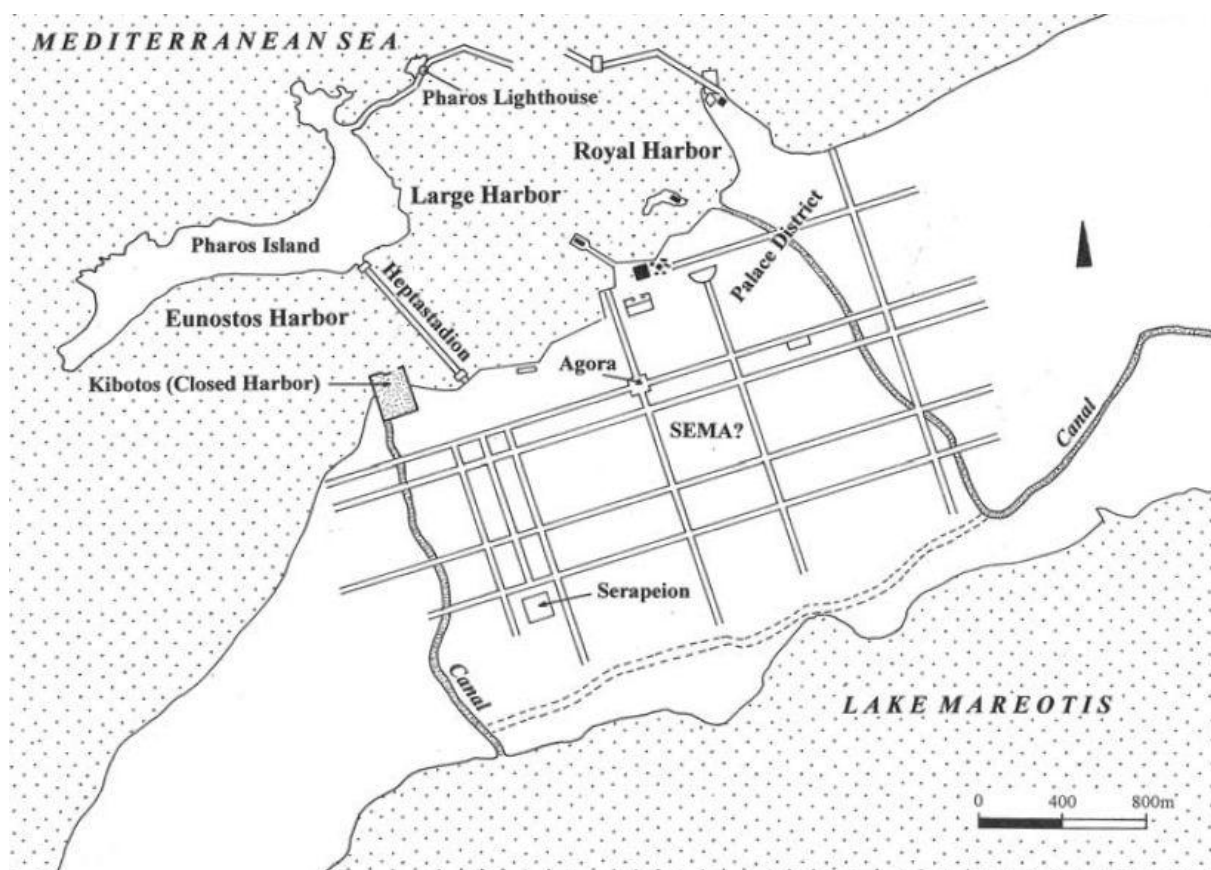
Obr. 1: Mauretanie a provincie Africa proconsularis 25 př. n. l. – 41 n. l. (podle Roller 2004, Map 2)

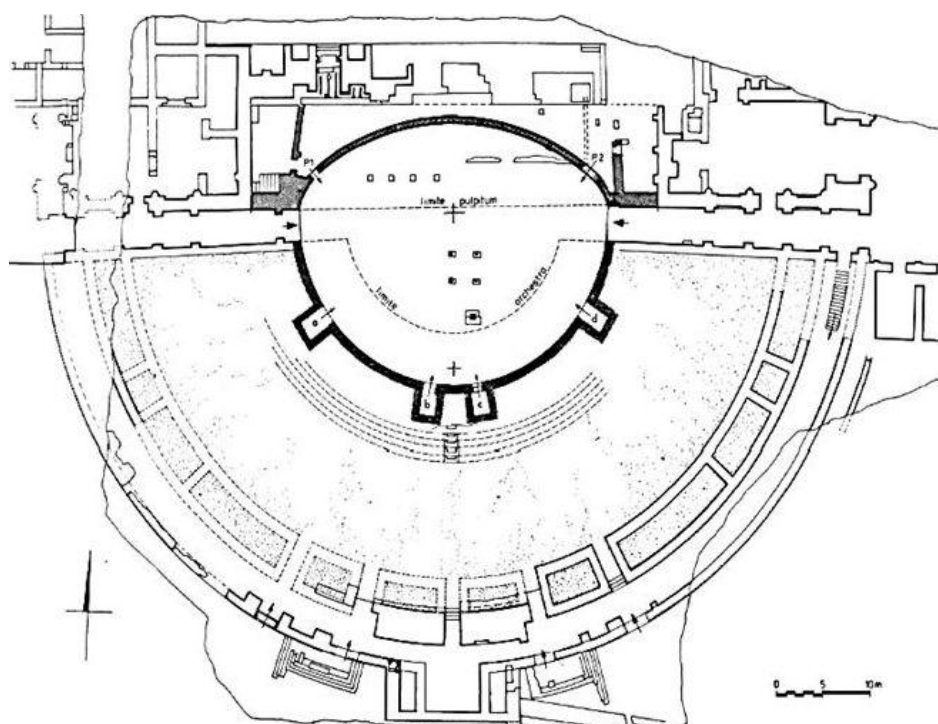
Obr. 2. Plán Caesareie (podle Leveau 1984, Fig. 30)

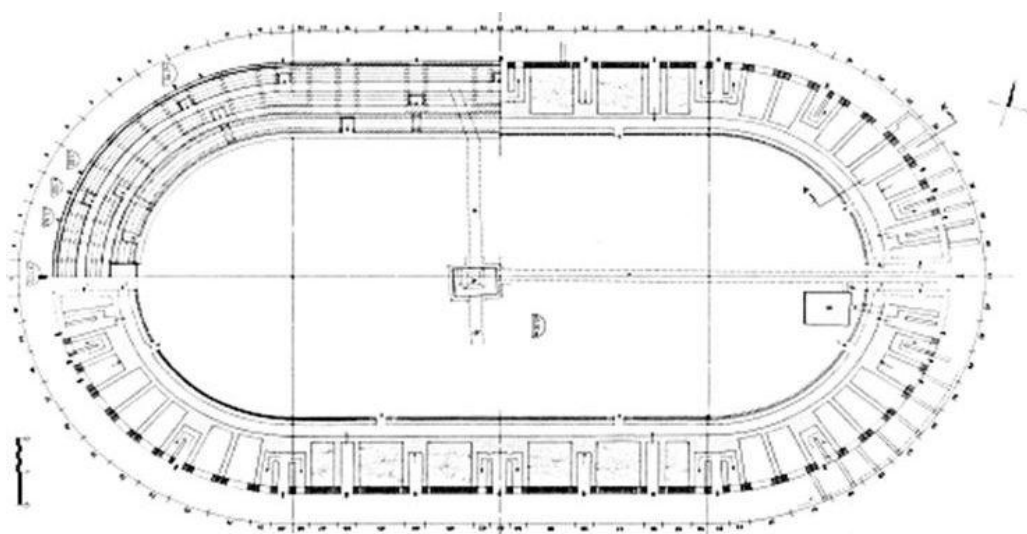
Obr. 3: Plán herodovské Caesareii Maritimy (podle Chancey – Porter 2001, 169)

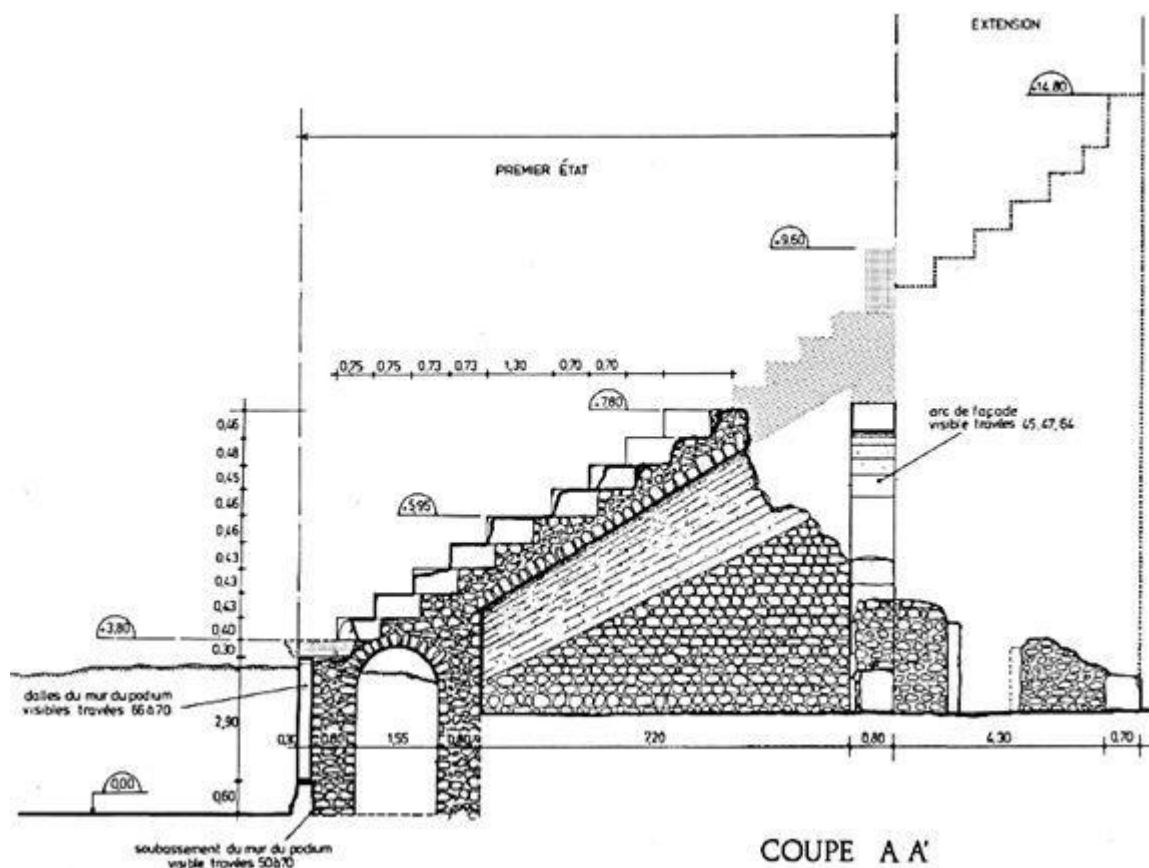
Obr. 4: Plán Alexandrie (podle Gates 2011, Fig 18.8)

Obr. 5: Caesarea, půdorys divadla (podle Leveau 1984, Fig. 5)

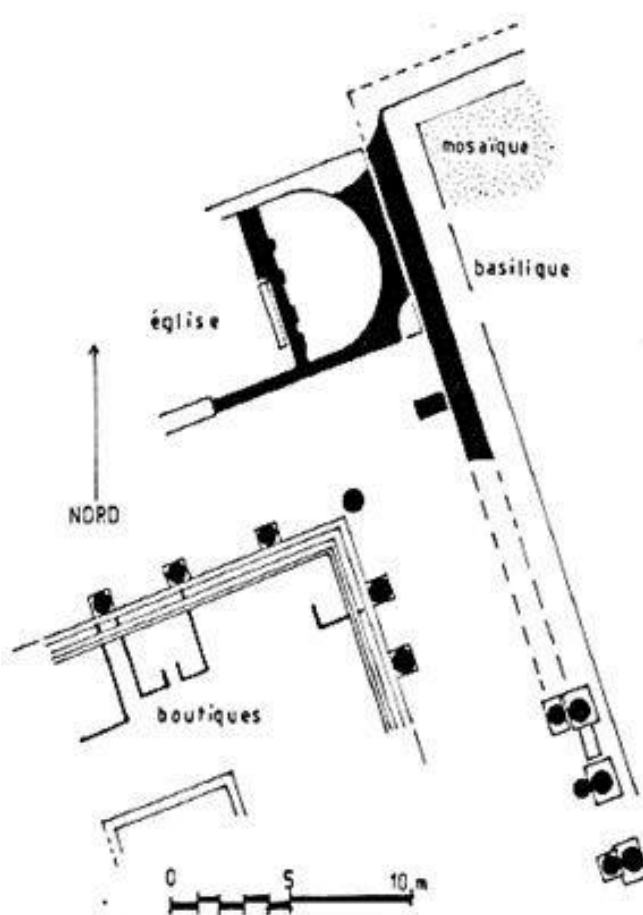
Obr. 6: Caesarea, plán amfiteátru (podle Leveau 1984, Fig. 6)

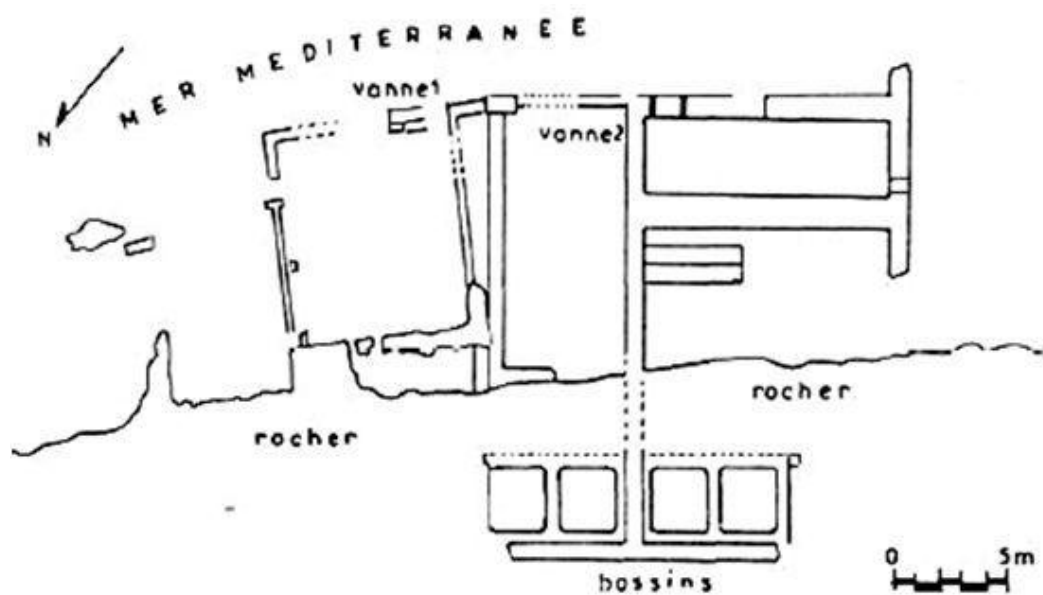
Obr. 7: Caesarea, řez caveou amfiteátru (podle Leveau 1979, Fig. 5)

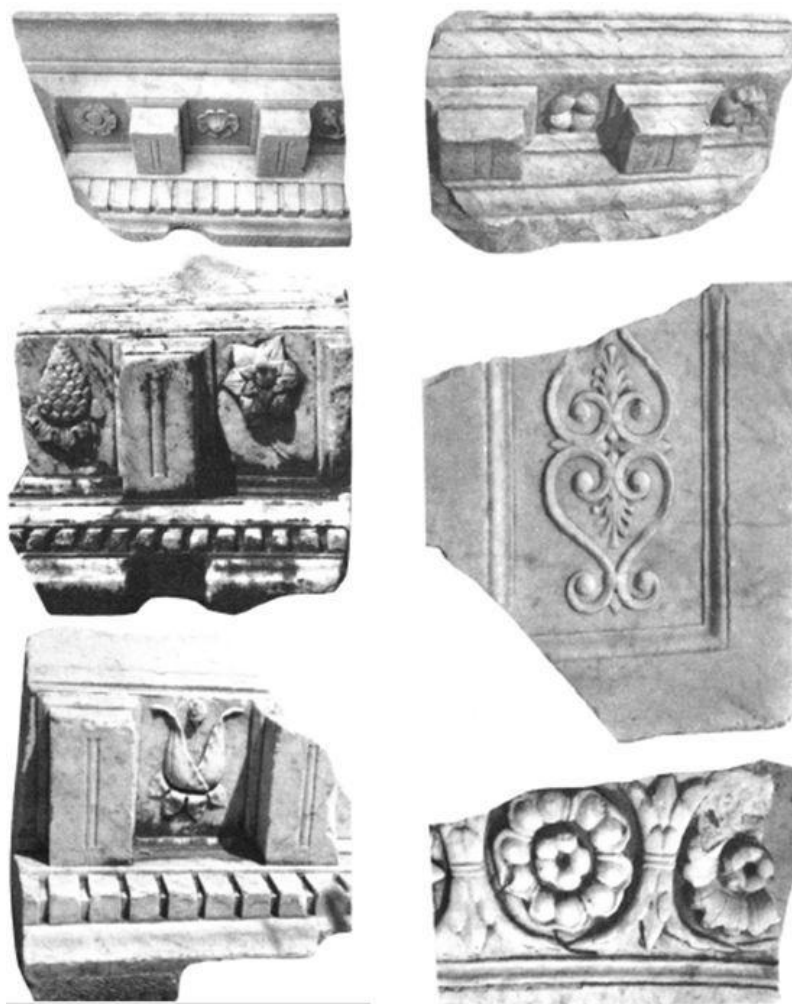
Obr. 8: Caesarea, amfiteátr, zakončení *podia* (podle podle Leveau 1979, Fig. 4)

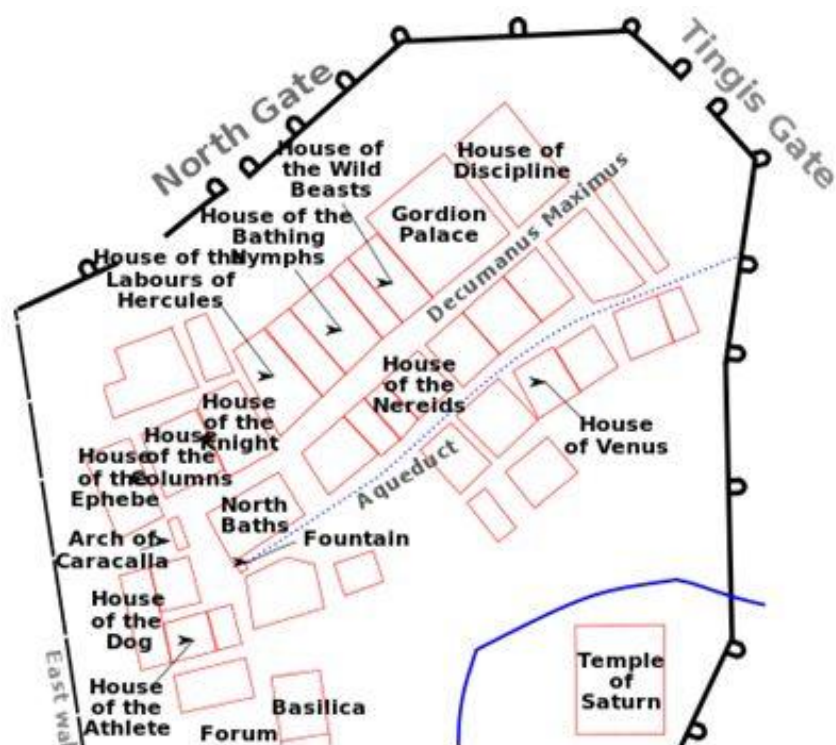
Obr. 9: Caesarea, plán *forum* (podle podle Leveau 1984, Fig. 8)

Obr. 10: Caesarea, plán přístavu (podle Leveau 1984, Fig. 15)

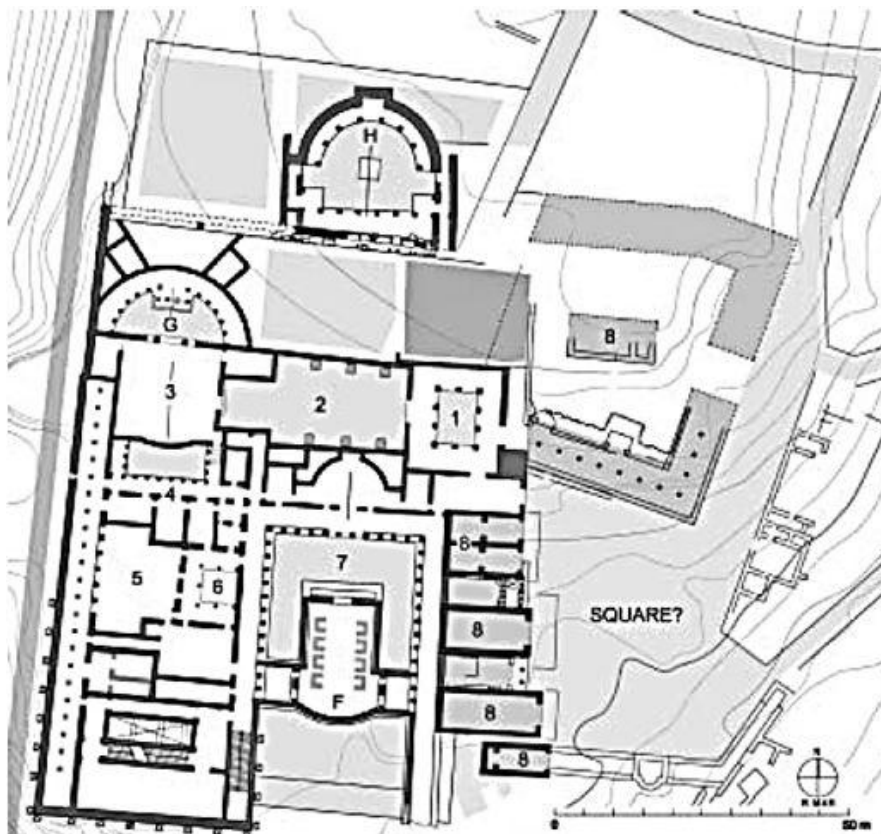

Obr. 11: Caesarea, fragmenty dekorace datované do augustovského období (podle Leveau 1984, Fig. 11-12)

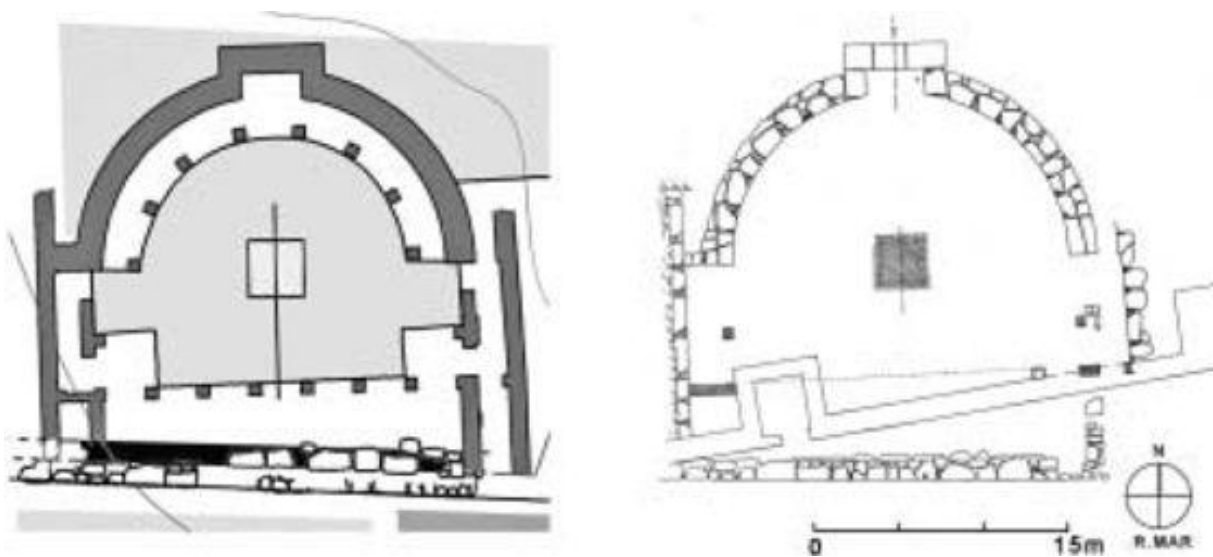

Obr. 12: Plán severní části Volubilis (podle

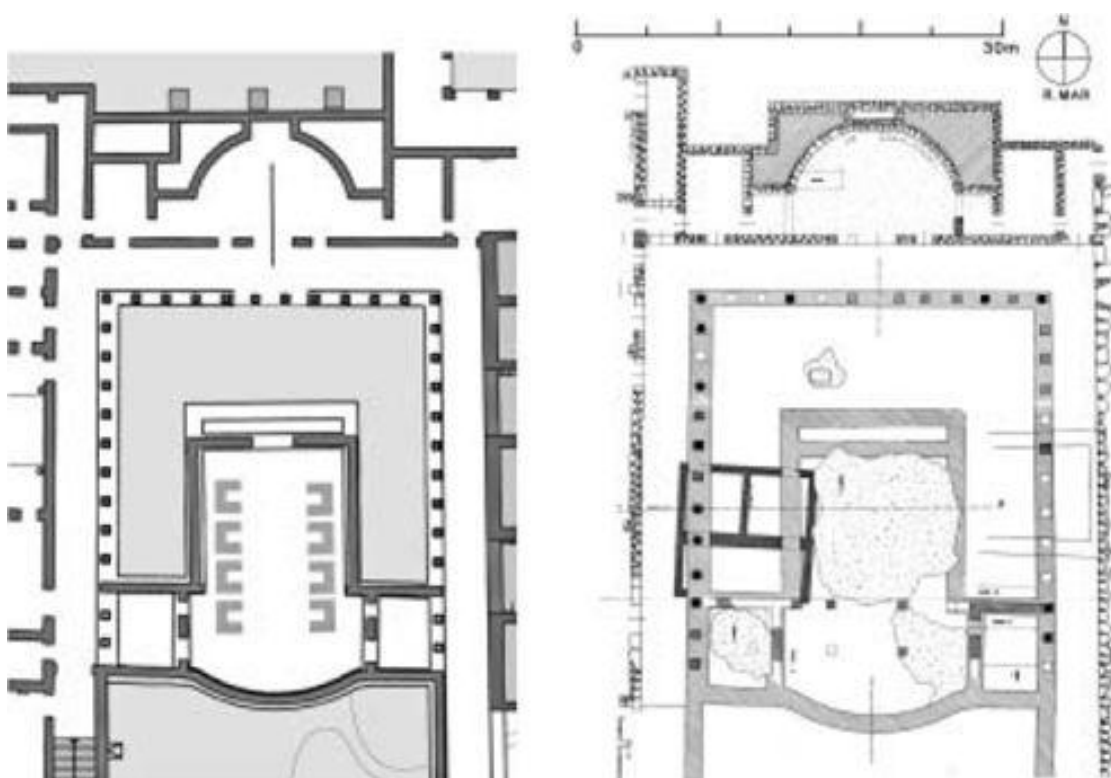
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/Volubilis_plan_english.svg> (navštíveno 10/05/2016)

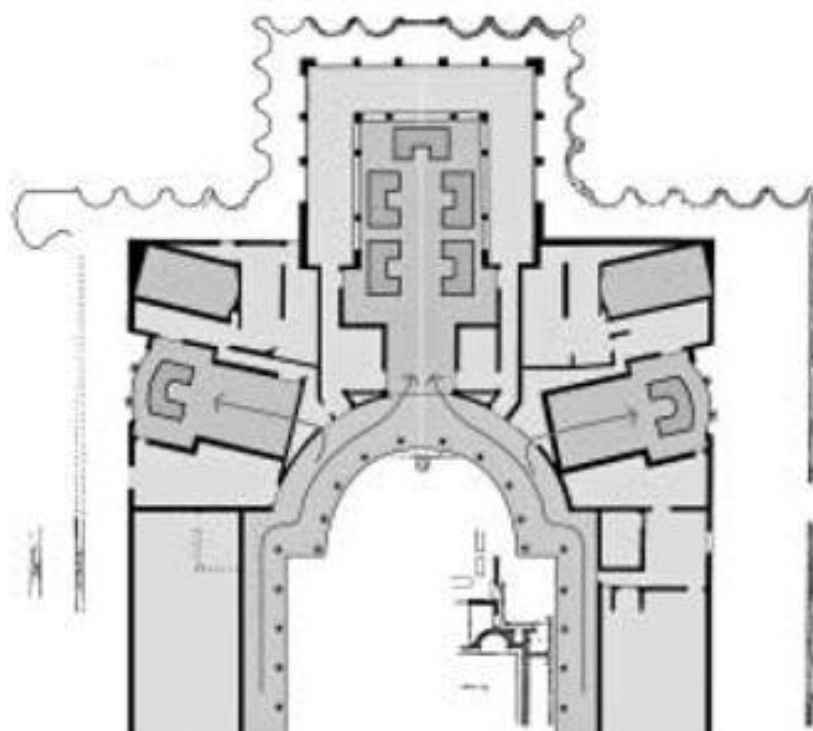
Obr. 13: Lixus, plán "Paláce Juby II.", tzv. Svatyně Herakla-Melkarta (podle Aranegui 2009, Fig. 8)

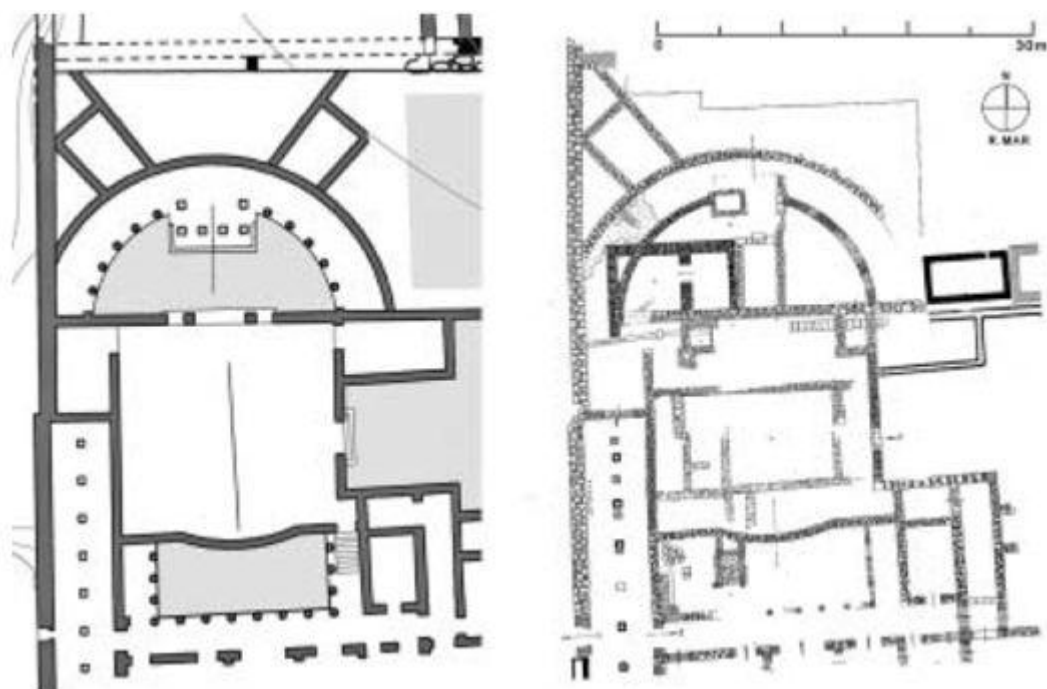
Obr. 14: Lixus, "Palác Juby II.", budova H, vpravo nálezová situace, vlevo rekonstruována jako exedra s portikem (podle Aranegui 2009, Fig. 11)

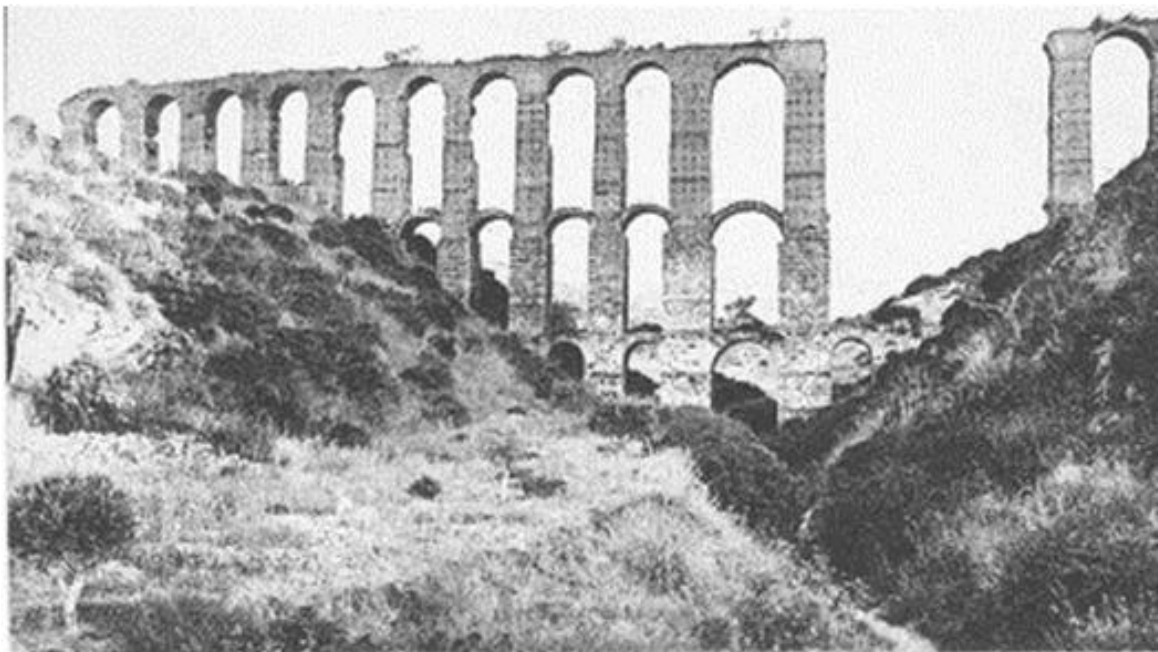
Obr. 15: Lixus, "Palác Juby II.", budova F, vpravo nálezová situace, vlevo rekonstrukce jako triclinium (podle Aranegui 2009, Fig. 12)

Obr. 16: Plán villy v Albano Laziale (podle Aranegui 2009, Fig. 14)

Obr. 17: Lixus, "Palác Juby II.", budova G vpravo nálezová situace, vlevo rekonstrukce jako přijímací hala (podle Aranegui 2009, Fig. 13)

Obr. 18: Mostní část akvaduktu nad řekou Oued Ielouïne (podle Leveau 1984, Fig. 22)

Obr. 19: Mostní část akvaduktu nad řekou Oued Bellah (podle Leveau 1984, Fig. 23)

Obr. 20: Akvadukt v Segovii (podle < <http://jemellene.weebly.com/uploads/2/0/6/3/20635610/7460850.jpg?705>> (navštíveno dne 10/05/16)

Obr. 21: Pont du Gard (podle < <http://cdn.h8-collection.com/vc/img/2015/04/vieuxcastillon-1.jpg>> (navštíveno dne 10/05/16)

Obr. 22: Merida, "Akvadukt zázraků" (podle < http://www.spainisculture.com/export/sites/cultura/multimedia/galerias/monumentos/acueducto_losmilagros_merida_t0600433.jpg> (navštíveno dne 10/05/16)

Obr. 23: Tipaza, Královské mauzoleum, tzv. "Hrobka křesťanky", stav před rekonstrukcí (podle <https://cdn.shopify.com/s/files/1/1021/8371/products/XGTC9_217_grande.jpeg> (navštíveno dne 10/05/16)

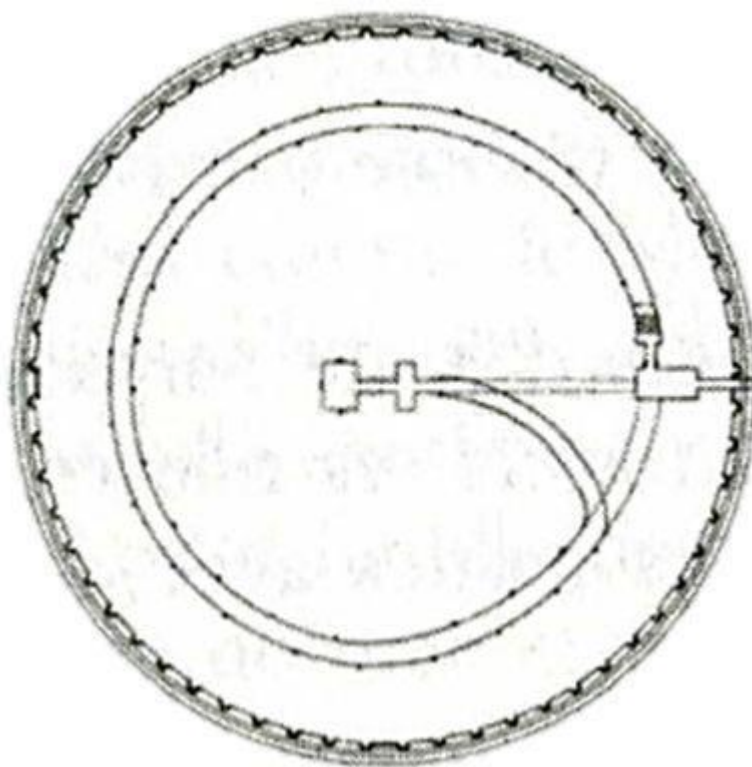
Obr. 24: Tipaza, Královské mauzoleum, tzv. "Hrobka křesťanky", dnešní stav (podle <<https://s.ih.com/00143241376/Daira-de-bou-ismail-Mausoleum-of-juba-and-cleopatra-selene-in-tipaza.jpeg>> (navštíveno 10/05/16)

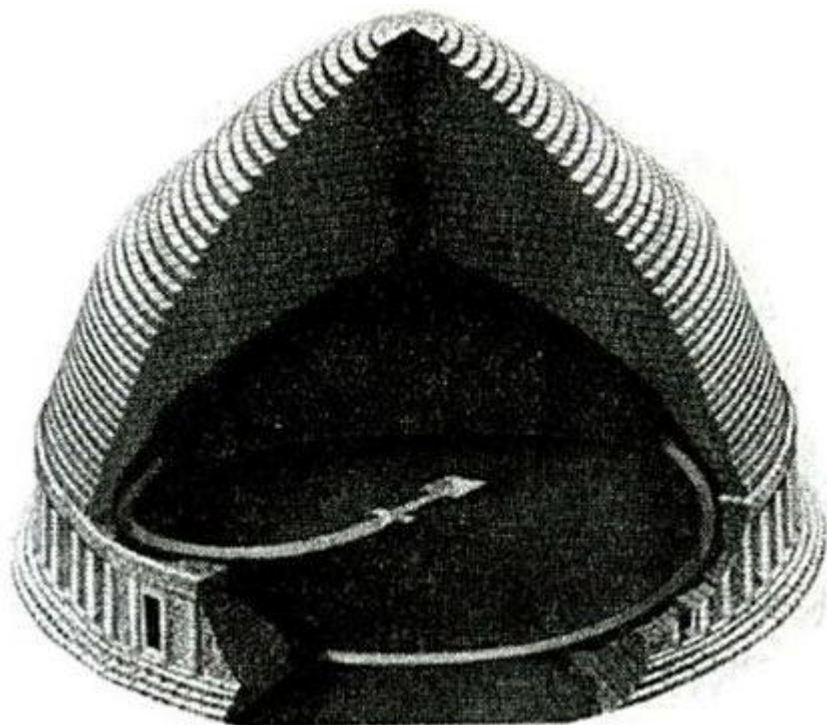
Obr. 25: Tipaza, Královské mauzoleum, východní nepravé dveře (podle
 <<http://i.istockimg.com/stockphoto-48333530-tipasa-algeria-tombeau-de-la-chretienne-mausoleum.jpg>>

Obr. 26: Tipaza, Královské mauzoleum, východní nepravé dveře, detail architrávu (Podle Christofle 1951,
 Gravure 64)

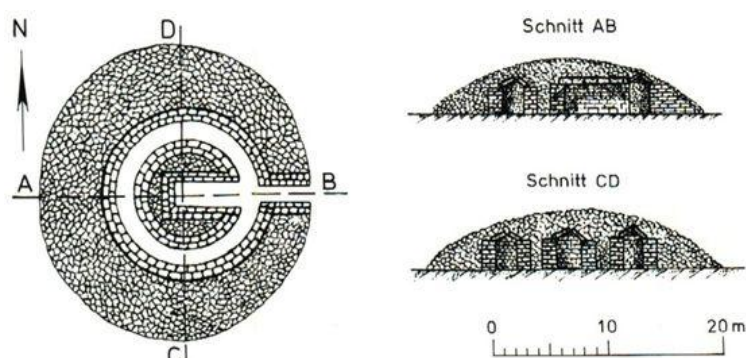
Obr. 27: Tipaza, půdorys královské mauzolea (podle Chennaoui 2010, Fig. 2)

Obr. 28: Tipaza, Královské mauzoleum, řez tumulem (podle Chennaoui 2010, Fig. 2)

Obr. 29: Tipaza, Královské mauzoleum, detail reliéfu z překlada ve "vestibulu lvů" (podle Christofle 1951, Gravure 102)

Obr. 30: Numidská hrobka poblíž Medracenu, půdorys a řezy (podle Rakob 1979, Abb. 49)

Obr. 31: Medracen, mauzoleum (podle Coarelli – Thébert 1988, Fig. 3)

Obr. 32: Medracen, tumulus, pohled na obvodovou zeď (podle Christoffe 1951, Gravure 43)